

РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ
Министерство на финансите

ISSN 2367-5012

2013

ИКОНОМИКАТА НА БЪЛГАРИЯ

годишен обзор

ИКОНОМИКАТА НА БЪЛГАРИЯ

годишен обзор / 2013 г.

В настоящия годишен обзор на българската икономика са използвани статистически данни, публикувани до 20 май 2014 г. Информацията в това издание може да се ползва без специално разрешение, но с изричното позоваване на източника. Публикуваните оценки и коментари не следва да се считат за препоръка за вземане на определени инвестиционни решения.

ISSN 2367-5012

© Министерство на финансите, 2014 г.
Дирекция "Икономическа и финансова политика"

София 1000, ул. "Г. С. Раковски" 102
<http://www.minfin.bg/bg/page/873>
e-mail: secretary.evp@minfin.bg

Съдържание

Увод	3
Икономически растеж	7
Крайно търсене	7
– Вътрешно търсене	8
– Външно търсене	11
Предлагане	12
– Селско стопанство	12
– Промишленост	13
– Строителство	13
– Услуги	14
Потенциален икономически растеж	15
Проследяване на бизнес цикъла	16
Пазар на труда	19
Търсене на труд и заетост	19
Предлагане на труд и безработица	22
Активна политика на пазара на труда	24
Динамика на доходите и производителността на труда	27
– Оценяване на динамиката на МРЗ през 2013 г.	31
Инфлация	35
Външен сектор	39
Текуща сметка	39
Финансова сметка	42
Брутен външен дълг	43
Финансов сектор	45
Фискален сектор	51

СПИСЪК НА ИЗПОЛЗВАНИТЕ СЪКРАЩЕНИЯ

АЗ	Агенция по заетостта
МОН	Министерство на образованието и науката
МРЗ	Минимална работна заплата
МТСП	Министерство на труда и социалната политика
МФ	Министерство на финансите
БВП	Брутен вътрешен продукт
БДС	Брутна добавена стойност
БНБ	Българска народна банка
ДДС	Данък добавена стойност
ЕС	Европейски съюз
КН	Компенсация на наетите
КФП	Консолидирана фискална програма
ОПРЧР	Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“
СКФ	Структурни и Кохезионен фондове
НСИ	Национален статистически институт
НТООД	Нетърговски организации, обслужващи домакинствата
ПЧИ	Преки чуждестранни инвестиции
РТЕП	Разходи за труд на единица продукция
СНС	Система на национални сметки
ХИПЦ	Хармонизиран индекс на потребителските цени

Увод

През 2013 г. икономическият растеж на България беше 0.9%. Равнището на БВП по постоянни цени все още не е достигнало предкризисните нива, което е в сила и за по-голямата част от страните от ЕС. В сравнение с 2008 г., БВП на България за 2013 г. бе по-нисък с 2% в реално изражение. По отношение на източниците на възстановяване на икономиките в този период, България не е изключение от повечето страни. България и още 21 държави-членки задминаха предкризисните нива в износа, докато вътрешното търсене изостава. Значителното свиване на вътрешното търсене (15%) за България идва от кумулативния спад на инвестициите в този период.

Растежът на световната икономика набра скорост през втората половина на 2013 г. Най-голям принос за ускорението имаха страните с развита икономика, където засилването на активността бе подкрепено от подобрението на финансовите условия и провежданата монетарна политика. Американската икономика постепенно ускори темпа си на нарастване и даде значителен импулс за глобалната икономическа активност. През 2013 г. еврозоната излезе от рецесията. Понижението на икономическата активност бе 0.4% за годината, но растежът на БВП стана положителен през четвъртото тримесечие, след продължителен период на спад. Възстановяването бе неравномерно в отделните държави. Високото ниво на безработица, свиването на кредитната активност и размерът на дълга продължават да поставят под въпрос устойчивостта на възстановяването. Инфлацията в международен план остана сравнително ниска през 2013 г. в резултат на спада в международните цени на суровините и особено на горивата и храните. Инфлацията в страните с развита икономика бе под дългосрочните инфлационни очаквания.

През 2013 г., както в предходните години с изключение на 2012 г., основен двигател на икономическия растеж в България бе износьт на стоки. Подобриенето на външното търсене дойде основно от търговията със страни от ЕС, докато търговията с трети страни имаше променлива през годината динамика. Равнището на износа на стоки по постоянни цени задмина предкризисното ниво от 2008 г. още през 2010 г. Равнището през 2013 г. бе по-високо с 37.5% спрямо 2008 г. От страна на предлагането, секторът, който произвежда стоки основно за износ е индустрията. Неговата динамика зависи до голяма степен от външното търсене. Благоприятното развитие на износа през този период, обаче, не се отрази в съществено увеличение на инвестициите в сектора и не успя да генерира заетост в сравнение с предкризисните нива.

Динамиката на заетите в индустрията през 2013 г. остана на отрицателна територия и оказа задържащо влияние върху възстановяването на заетостта в страната. Броят на заетите в индустрията се понижи за пета поредна година, като до голяма степен това се дължеше на освобождаването на труд в промишлеността. Строителството също продължи да реализира понижение на заетостта, макар и със забавен темп, като остана единственият отрасъл, в който спадът на икономическата активност не беше преодолян през нито една от годините от 2009 г. насам. Положителното развитие на селското стопанство през 2013 г. имаше основен принос за стабилизирането на общата заетост в страната. Общият брой на заетите в услугите през изминалата година отбеляза минимално повишение спрямо 2012 г., тъй като сравнително малко отрасли се характеризираха с растеж на заетостта. За цялата икономика, средногодишният брой на заетите значително забави темпа си на намаление до 0.4% през 2013 г., при реализиран спад от 2.5% през 2012 г.

В международен план, по-малко от 1/3 от страните от ЕС достигнаха равнището на обща заетост в сравнение с 2008 г. За същия период, натрупания спад на

заетостта в България е малко повече от 10% и страната се причислява към тази 1/3 от страните от ЕС с най-голямо намаление по този показател. По нарастване на производителността на труда България заема едно от първите места в ЕС. Въпреки това, процесът на адаптиране на доходите е по-бавен в сравнение с понижението на заетостта и поради това разходите за труд на единица продукция нарастват за целия период.

Независимо от продължаващото приспособяване на разходите за труд, делът на труда в добавената стойност нарасна през 2013 г., но остава по-нисък от средния за ЕС. Оценяването на разходите за труд като дял от новосъздадената добавена стойност в България показва наличието на сравнително предимство спрямо средното за ЕС-28. През 2013 г. доходите от труд се характеризираха с изпреварващ темп на растеж спрямо този на производителността на труда, както в номинално така и в реално изражение, което обуслови и нарастването на разходите за труд на единица продукция.

След като през 2012 г. работната сила се стабилизира, през 2013 г. икономически активното население отбеляза увеличение, основно поради нарасналия брой на активно търсещите работа. Броят на заетите се стабилизира, но възможностите за наемане на труд останаха ограничени, поради което и повишената икономическа активност на населението беше фактор за задържане на високите нива на безработица в страната. Средногодишното равнище на безработица възлезе на 12.9%¹ през 2013 г., което е най-високата стойност на показателя за последните десет години. Нивото на безработица у нас остава по-високо от средното в ЕС, което възлиза на 10.8%.

Българският пазар на труда е изправен пред редица предизвикателства, като висока младежка и дълготрайна безработица, наличие на регионални дисба-

ланси, изразяващи се в съществени различия в равнището на безработица и заплащането на труда, както и несъответствие между търсенето и предлагането на труд. Структурните характеристики на безработицата, съчетани с негативните демографски процеси, могат да имат задържащ ефект върху икономическия растеж. В това издание на годишния доклад са разгледани активните политики на пазара на труда през 2013 г. и е анализирано влиянието на минималната работна заплата като важен инструмент на правителството при провеждане на политиката по доходите.

Спадът на инвестициите в основен капитал през 2013 г. бе формиран от частните инвестиции, докато публичните капиталови разходи растяха стабилно. През годината се наблюдаваше забавен ръст на кредита към нефинансови предприятия и спад на брутния опериращ излишък на фирмите, но според инвестиционната анкета в промишлеността върху решението за инвестиции по-голямо влияние оказва търсенето на продукцията, а не толкова достъпът до финансови ресурси. Делът на инвестициите за увеличаване на производствения капацитет намалява, а основната част е била насочена за подобряване на производствения процес.

Растежът на потенциалното производство през 2013 г. бе 1.1% с основен принос на общата факторна производителност. За пета поредна година факторът труд бе с отрицателен принос. Демографският фактор свързан със спад на населението продължава да оказва негативен натиск върху растежа на потенциалната заетост, но положителна тенденция е, че естествената норма на безработица започна да забавя растежа си поради стабилизиране на ситуацията на пазара на труда. По-бавното нарастване на БВП спрямо това на потенциала доведе до увеличаване на отрицателното отклонение от потенциала. Икономическият цикъл оказва влияние върху инфлацията като отдалечаването от потенциала кореспондира със забавения растеж на цените през годината.

¹ По данни от Наблюдението на работната сила (НРС).

Динамиката на международните цени на суровините оказва силно влияние върху инфлационните процеси в страната. Развитието на потребителските цени през 2013 г. се характеризираше с отчетлив процес на дезинфлация. През второто полугодие годишният темп на инфлация дори премина на отрицателна стойности и към декември бе -0.9%, а средногодишното изменение на ХИПЦ възлезе на 0.4%. Освен низходящият тренд при международните цени и продължаващото поскъпване на еврото, другите фактори за динамиката при потребителските цени бяха наличието на свободен капацитет за производство, сравнително ниското вътрешно търсене и понижението на административните цени през годината. Инфлацията в страната бе по-ниска в сравнение със средната за ЕС-28.

През 2013 г. потреблението на домакинствата бе свито поради повишената несигурност сред потребителите и все още слабия пазар на труд. Единствено през четвъртото тримесечие индикаторът на доверие на потребителите отбеляза подобрение като повечето анкетирани оценяват финансовото си състояние като по-добро спрямо 12 месеца назад. Разполагаемият доход на домакинствата нарастваше през годината, принос за което имаха както ръстът на компенсациите на наетите, така и нарастването на пенсиите и социалните трансфери. Процесите на ниска и отрицателна инфлация също подкрепиха нарастването на располагаемия доход в реално изражение.

Спестяванията в икономиката се повишиха като това се дължеше най-вече на спадът в потреблението на домакинствата. Текущите трансфери, които включват постъпления от ЕС, допринесоха за по-високите спестявания в икономиката, тъй като повишиха брутния национален располагаем доход. Средствата се държат най-вече от нефинансовите предприятия и те напълно са покрили направените от тях инвестиции.

През 2013 г. динамиката на платежния баланс се определяше от стабилизирането на външната среда и

спад на вътрешното търсене. Текущата сметка достигна рекордно висока положителна стойност от 1.9% от БВП, като продължи да бъде зависима главно от промените в търговията със стоки. Ускорението в растежа на износа през 2013 г. се отрази в увеличение на пазарните дялове на страната в международната търговия и вноса в рамките на ЕС, подчертаващи подобрената експортна конкурентоспособност. Същевременно слабото вътрешно търсене, отразяващо спада в потреблението и инвестициите, имаше задържащ ефект върху нарастването на количеството внесени стоки.

Финансовата сметка през 2013 г. бе отрицателна. Изходящите потоци бяха свързани основно с увеличаване на активите държани от български банки в чужбина под формата на валута и депозити. Входящите финансови потоци бяха основно под формата на преки чуждестранни инвестиции, които като дял от БВП бяха 2.7% за 2013 г., запазвайки се на нивото от предходната година. Въпреки относително ограничените входящи чуждестранни инвестиции, запазва се положителната тенденция основна част от тях да са насочени в търгуемите сектори на икономиката.

Основните тенденции в развитието на българския банков сектор от 2012 г. останаха в сила и през 2013 година. Несигурността продължи да бъде сред основните характеристики на макроикономическата среда през по-голямата част от годината, което се отрази върху поведението на икономическите агенти при разпределянето на финансовите им ресурси. Търсенето на кредити продължи да намалява, докато за сметка на това спестяванията на домакинствата продължиха да нарастват със стабилни темпове, въпреки непрекъснатата тенденция на понижение на лихвените проценти. От своя страна, банките запазиха високите си показатели за ликвидност, капиталова адекватност и в края на годината успяха да отчетат положителна, но по-ниска спрямо 2012 г. неодитирана печалба. Системата на валутен борд продължи да бъде важен фактор за стабилността на финансовата

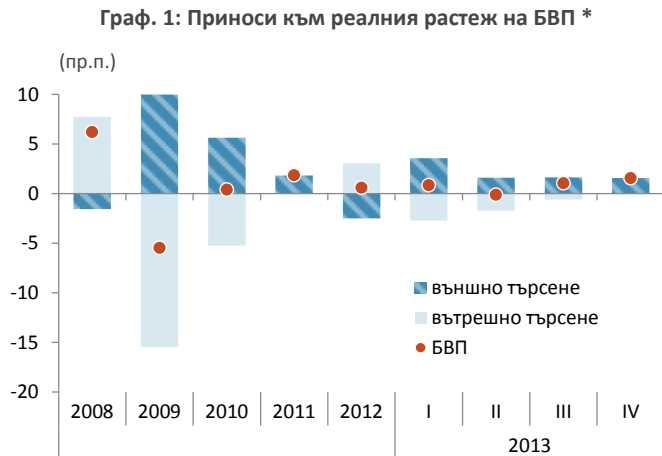
система. Международните валутни резерви успяха да осигурят повече от достатъчно покритие на паричната база, вноса на стоки и услуги и краткосрочния външен дълг.

Провежданата през 2013 г. фискална политика бе антициклична по своя характер, тъй като в условия на нарастване на отрицателното отклонение от потенциала на икономиката структурния бюджетен дефицит беше увеличен. Направените правителствени разходи бяха с положителен принос към растежа. Положителният принос на правителственото потребление се дължеше на увеличението на бюджетните разходи за заплати и възнаграждения на персонала, социално и здравноосигурителни вноски и издръжка. Освен че бяха отделени допълнителни средства от националния бюджет за тези разходни пера, в сравнение с предходната година, увеличението на текущата издръжка бе свързано до голяма степен и с изплащанията по програмите на ЕС. Правителствените инвестиции в основен капитал също растяха стабилно, като за това допринесоха изплатените средства по оперативни програми на ЕС, включително национално съфинансиране. ●

Икономически растеж

Крайно търсене

През 2013 г. брутният вътрешен продукт на България възлезе на 78.1 млрд. лв., а нарастването в реално изражение беше 0.9% спрямо 2012 г. Основен двигател на икономическия растеж бе износът на стоки, за разлика от 2012 г., когато вътрешното търсене допринесе съществено за нарастването на БВП. Спадът в крайното потребление за 2013 г. се дължеше на свитите разходи на домакинствата, докато правителствените разходи бяха с положителен принос към растежа. Инвестиционната активност в страната бе слаба и увеличението на публичните капиталови разходи не успя напълно да компенсира спада при частните инвестиции

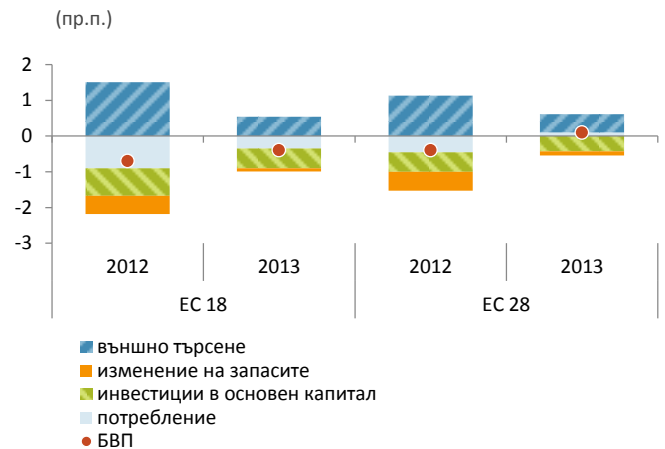

* Данните за БВП и компонентите му са при постоянни цени, база 2005 г. Представените растежи са спрямо същия период на предходната година.

Източник: НСИ, МФ

С постепенното подобряване на перспективите пред икономиките от ЕС, спадът в БВП беше преустановен в първата половина на 2013 г., а през трето и четвърто тримесечие беше отчетено нарастване на БВП на годишна база.

Граф. 2: Приноси към реалния растеж на БВП в ЕС

Източник: Евростат, МФ

Табл. 1: Реален растеж на компонентите на БВП

(%, на годишна база)

	2012	I'13	II'13	III'13	IV'13	2013
БВП	0.6	0.9	-0.1	1.1	1.6	0.9
Крайно потребление	2.9	-1.1	-1.7	-1.2	-1.5	-1.4
Частно потребление	3.7	-2.3	-3.0	-2.2	-1.6	-2.3
Потребление на домакинствата	3.7	-2.3	-3.1	-2.2	-1.6	-2.3
Потребление на НТООД	17.9	2.5	6.9	-8.4	-5.1	-1.5
Публично потребление	-0.5	4.0	4.3	3.7	-0.7	2.5
Индивидуално потребление на правителството	-1.2	4.7	4.6	2.2	-1.8	2.1
Колективно потребление	0.3	3.3	4.0	5.2	0.3	2.9
Инвестиции	3.7	-9.8	-1.2	1.8	5.4	-0.1
Инвестиции в основен капитал	4.0	-5.0	-4.8	2.1	4.6	-0.3
Физическо изменение на запасите	-12.2	-200.0	183.2	-19.8	75.2	11.2
Износ на стоки и услуги	-0.4	11.9	4.6	9.5	10.2	8.9
Стоки	-0.9	12.1	7.5	15.0	13.0	12.0
Услуги	1.2	13.2	-5.8	-4.2	-1.9	-1.8
Внос на стоки и услуги	3.3	5.7	2.0	8.4	6.7	5.7
Стоки	4.5	6.7	3.0	9.1	6.0	6.2
Услуги	-4.9	-1.5	-4.9	2.9	13.4	2.3

Източник: НСИ, МФ

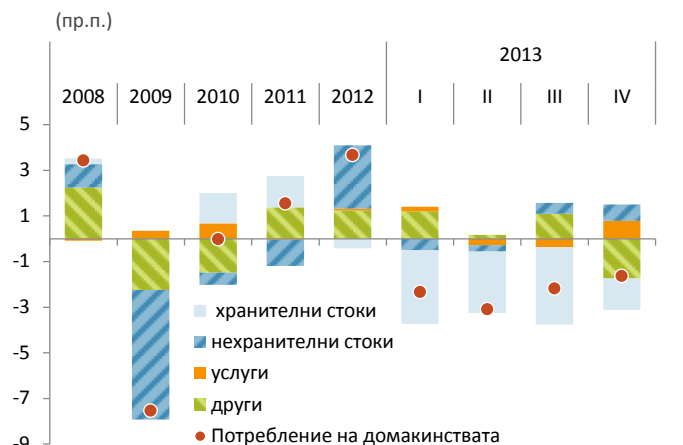
Табл. 2: Приноси на компонентите към растежа на БВП

(пр.п.)

	2012	I'13	II'13	III'13	IV'13	2013
БВП	0.6	0.9	-0.1	1.1	1.6	0.9
Крайно потребление	2.3	-0.8	-1.4	-1.0	-1.2	-1.1
Частно потребление	2.3	-1.5	-2.0	-1.5	-1.1	-1.5
Потребление на домакинствата	2.3	-1.5	-2.0	-1.4	-1.1	-1.5
Потребление на НТООД	0.1	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Публично потребление	-0.1	0.7	0.6	0.5	-0.1	0.4
Индивидуално потребление на правителството	-0.1	0.4	0.3	0.1	-0.2	0.2
Колективно потребление	0.0	0.3	0.3	0.3	0.0	0.2
Инвестиции	0.8	-1.9	-0.3	0.4	1.2	0.0
Инвестиции в основен капитал	0.9	-0.9	-1.2	0.5	1.0	-0.1
Физическо изменение на запасите	0.0	-1.0	0.8	-0.1	0.2	0.0
Износ на стоки и услуги	-0.3	8.1	3.2	6.9	5.9	6.0
Стоки	-0.4	7.0	4.0	7.5	6.3	6.2
Услуги	0.2	1.1	-0.9	-0.6	-0.4	-0.3
Внос на стоки и услуги	-2.2	-4.5	-1.6	-5.3	-4.3	-3.9
Стоки	-2.6	-4.6	-1.9	-5.0	-3.5	-3.7
Услуги	0.4	0.1	0.4	-0.3	-0.8	-0.2

Източник: НСИ, МФ

Граф. 3: Приноси към растежа на потреблението на домакинствата

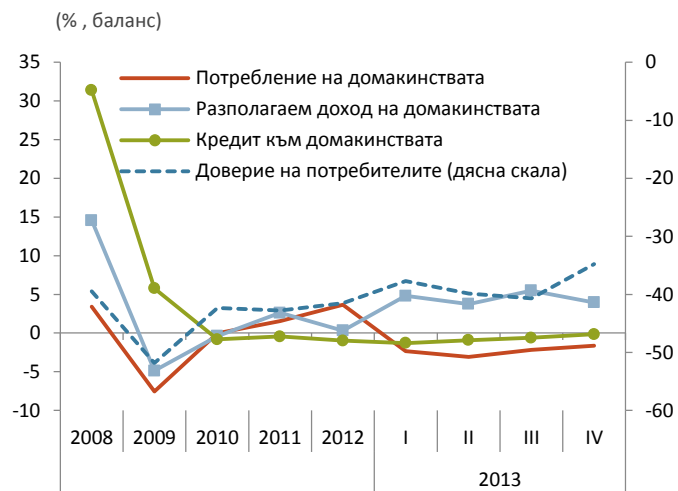
Източник: НСИ, МФ

През четвъртото тримесечие на 2013 г. потреблението на домакинствата забави спада си до 1.6%. Това бе съпътствано от подобрение в индикатора на доверие на потребителите. Повечето анкетирани оценяват финансовото си състояние като по-добро спрямо година назад. Тези резултати се потвърждават от нарастването на разполагаемия доход на домакинствата през годината, принос за което имаха както ръста на компенсациите на наетите, така и нарастването на пенсиите и социалните трансфери.

– Вътрешно търсене

През 2013 г. потреблението на домакинствата бе потиснато поради повишената несигурност сред потребителите. За периода януари – септември 2013 г. реалните разходи на домакинствата намаляха с 2.5% спрямо предходната година като се запази тенденцията от 2012 г. на спад в разходите за хранителни стоки и увеличение на тези за услуги и нехранителни стоки. Подобна тенденция на нарастване на потреблението на дълготрайни стоки се наблюдава и в прибалтийските страни през последните години и от една страна се свързва с реализирането на отложени през кризисния период покупки, от друга е стимулирана от спад на цените на тези стоки и по-голямата им достъпност.

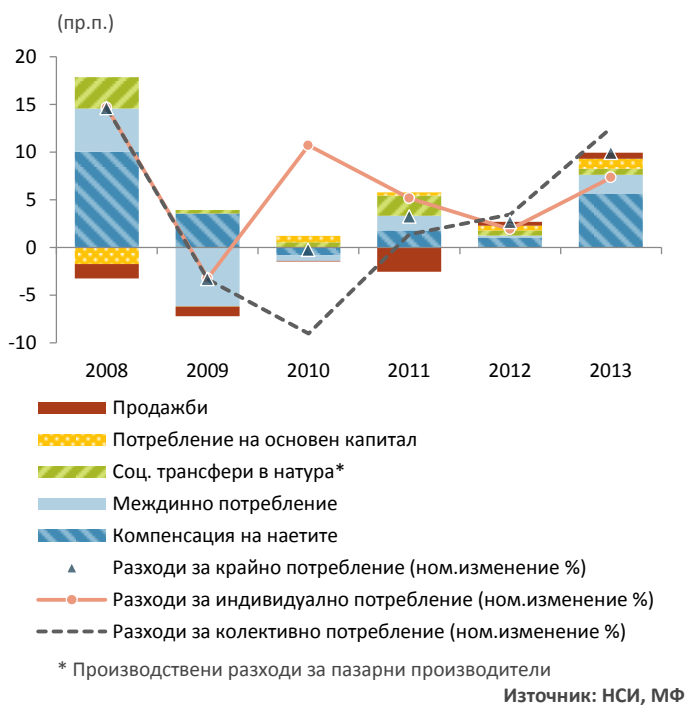
Граф. 4: Фактори оказващи влияние върху потреблението на домакинствата

Източник: НСИ, МФ

Положителният принос на правителственото потребление към растежа на БВП през 2013 г. се дължеше на увеличението на бюджетните разходи за заплати и възнаграждения на персонала, социално и здравноосигурителни вноски и издръжка. Освен че бяха отделени допълнителни средства от националния бюджет за тези разходни пера в сравнение с 2012 г., увеличението на текущата издръжка бе свързано до голяма степен и с изплащанията по програмите на ЕС.

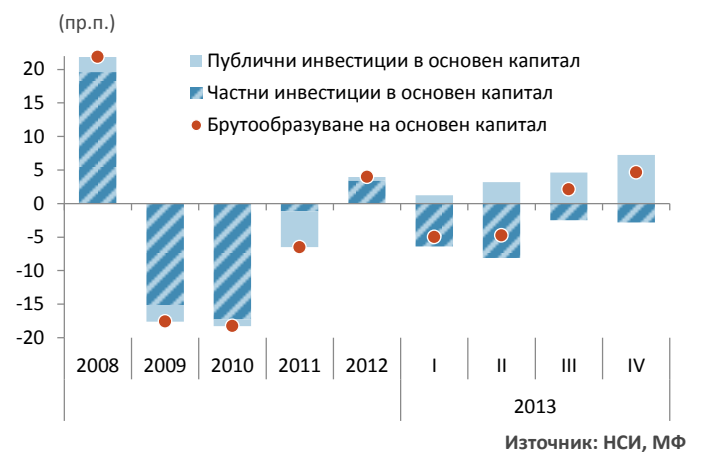
Граф. 5: Правителствено потребление – приноси по компоненти

Отчетено бе повишение на разходите за образование и здравеопазване, които са компоненти на индивидуалното правителствено потребление. От бюджетните разходи по функции, които влизат в състава на колективното потребление, най-голям принос за нарастването на общите разходи имаха функциите „отбрана и сигурност“ и „жилищно строителство, благоустройство, комунално стопанство и опазване на околната среда“. Спрямо предходната година бе отчетен значително по-висок растеж на индивидуалното и колективното потребление на правителството в номинално изражение, съответно 7.4% и 11.2% за 2013 г.

Спадът на инвестициите в основен капитал бе формиран от частните инвестиции, докато публичните капиталови разходи растяха стабилно. За цялата 2013 г. правителствените инвестиции в основен капитал нараснаха средно с 26.8% в реално изражение, при 3.2% ръст за 2012 г. С основен принос за това повишение, близо 18 пр.п., бяха изплатените средства по оперативни програми на ЕС, включително национално съфинансиране.

Граф. 6: Брутообразуване на основен капитал

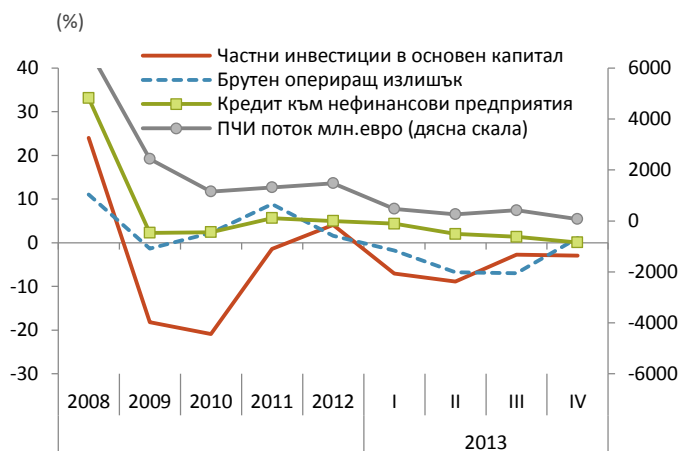

Подробни данни за инвестициите по вид са налични до 2011 г., включително. Спадът тогава се е дължал основно на инвестициите в сгради, докато тези в машини и оборудване са нараснали. Предполага се, че и през 2013 г. тенденцията е подобна като тази за 2011 г., тъй като данните за вноса показват растеж при внесените машини и оборудване с общо и със специално предназначение.

През 2013 г. се наблюдаваше забавен ръст на кредита към нефинансови предприятия и спад на брутния опериращ излишък на фирмите, но според инвестиционната анкета в промишлеността върху решението за инвестиции по-голямо влияние оказва търсенето на продукцията, а не толкова достъпа до финансови ресурси. Несигурността относно перспективите за продажби възпира някои предприемачи от реализирането на инвестиционни проекти като делът на инвестициите за увеличаване на производствения ка-

пацитет намалява, а основната част са били насочени за подобряване на производствения процес.

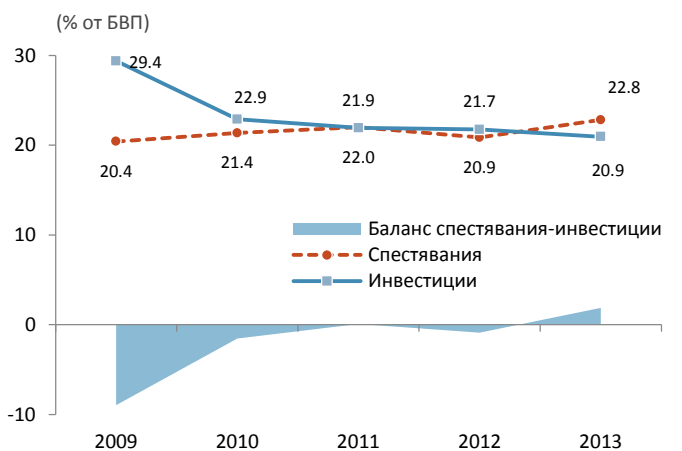
Граф. 7: Фактори оказващи влияние върху инвестициите

Източник: НСИ, МФ

Изменението на запасите не повлия директно върху растежа на БВП. След като през първо тримесечие на 2012 г. запасите в икономиката се повишиха най-вече поради нереализирани продажби, през 2013 г. с повишаването на външното търсене делът на изменението на запасите спадна до 0.2% от БВП. За намаляването на запасите допринесе и строителния сектор, където незавършеното производство и готовата продукция продължиха да спадат.

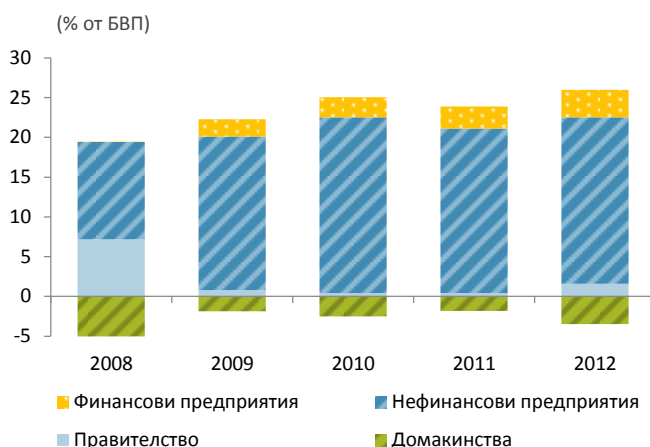
Граф. 8: Национални спестявания

Източник: НСИ, МФ

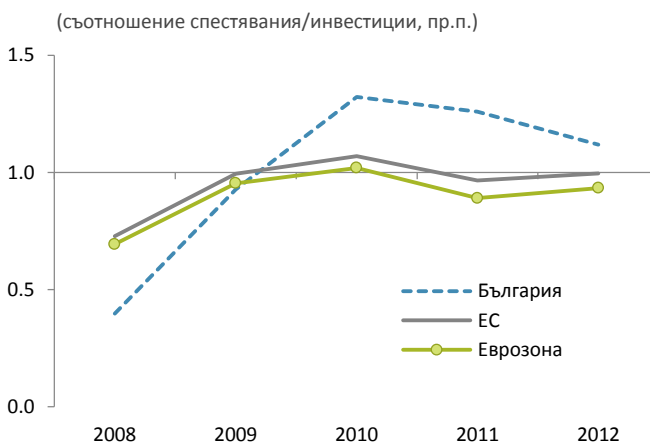
Спестяванията в икономиката се повишиха, като принос за това имаше най-вече свитото потребление на домакинствата. Текущите трансфери, които включват постъпления от ЕС, също допринесоха за по-високите спестявания в икономиката, тъй като повишиха брутния национален разполагаем доход. Според разбивката на спестяванията по институционални сектори, през последните години средствата се държат най-вече от нефинансовите предприятия и те напълно са покрили направените от тях инвестиции. Подобна тенденция се наблюдава и в ЕС, но в по-малка степен.

Граф. 9: Национални спестявания по институционален сектор България

Източник: Евростат, МФ

Граф. 10: Финансиране на инвестиции на нефинансови предприятия със собствени средства

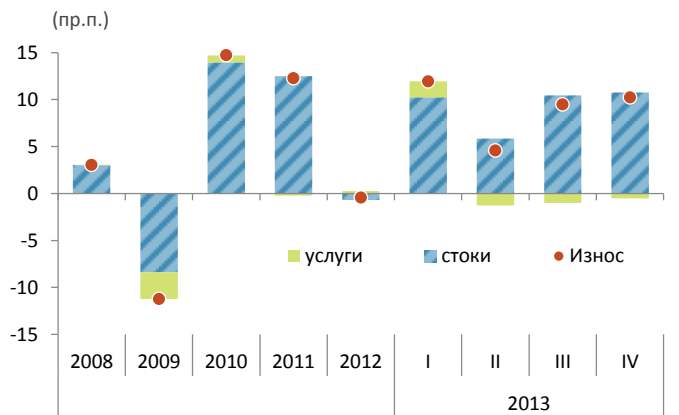
Източник: Евростат, МФ

– Външно търсене

След не особено благоприятната по отношение на външното търсене 2012 г., през 2013 г. износът отново имаше основен принос за икономическия растеж.

Износът на стоки достигна рекордни стойности по постоянни цени, докато този на услугите отбеляза слаб растеж през първо тримесечие, а за периода април-декември намаля с над 4%. По данни от платежния баланс, в номинално изражение свиването се дължеше най-вече на спад в износа на строително-монтажни услуги и други бизнес услуги.

Граф. 11: Принос на стоки и услуги за реалния растеж на износа

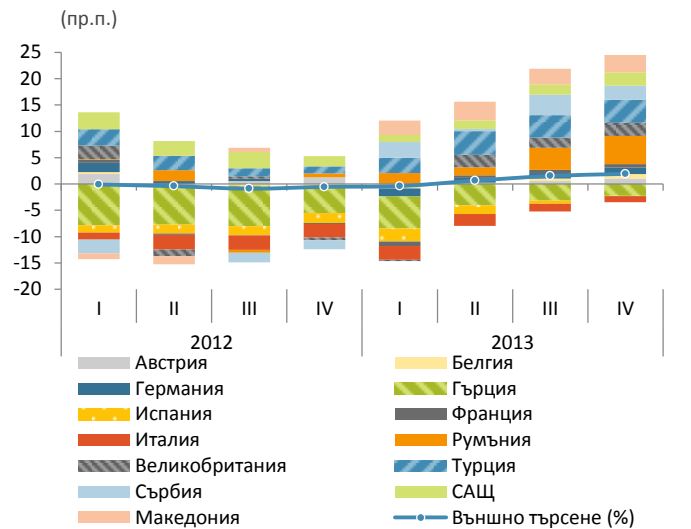
Източник: НСИ, МФ

През годината индикаторът² за външно търсене отчете леко подобрение на средата, което обаче се отрази в значително ускорение на износа на стоки.

Подобрието дойде основно от търговията с ЕС. Успокояването на дълговите проблеми в държавите от еврозоната и последвалото постепенно активизиране на икономическата активност бяха основен фактор за повишението на износа. От друга страна търговията с държави извън ЕС имаше променлива динамика и след по-силно нарастване в началото на годината се забави в следващите месеци.

² Индикаторът за външно търсене е изчислен като претеглена средна величина между реалните растежи на БВП на основните ни търговски партньори и дела на българския износ в търговията с тези страни.

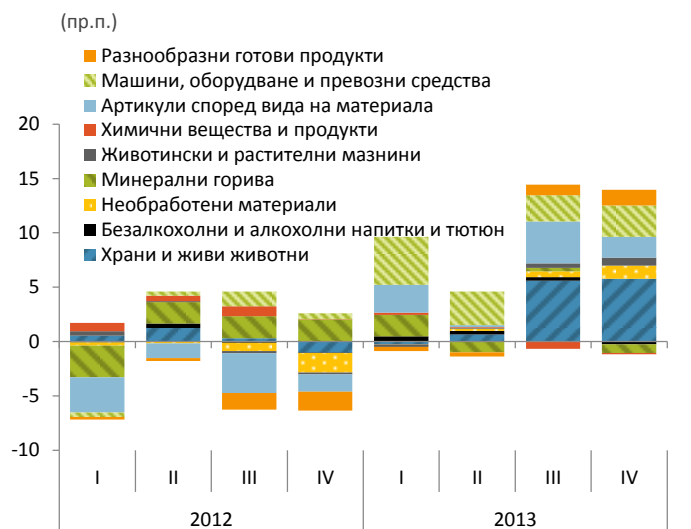
Граф. 12: Приноси в изменението на външното търсене

Източник: Евростат, МФ

Износът през 2013 г. потвърди специализацията на страната ни в търговията с машини и оборудване, зърнени култури, метали и текстил. Докато последните три групи са с традиционно висок дял, ролята на машините постепенно нараства, като през последните години се наблюдава тенденция на активизиране на износа на части за автомобилната промишленост.

Граф. 13: Приноси към реалния растеж на износа на всички групи стоки

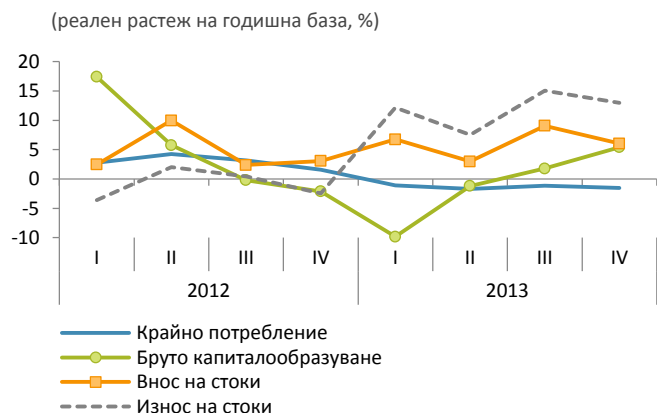

Източник: НСИ, МФ

Нарастването на износа имаше благоприятно влияние и върху вноса на стоки, чийто реален растеж

следваше същата динамика, но с по-нисък темп. Активизирането на инвестициите също подпомогна растежа на вноса.

Граф. 14: Фактори оказващи влияние върху вноса

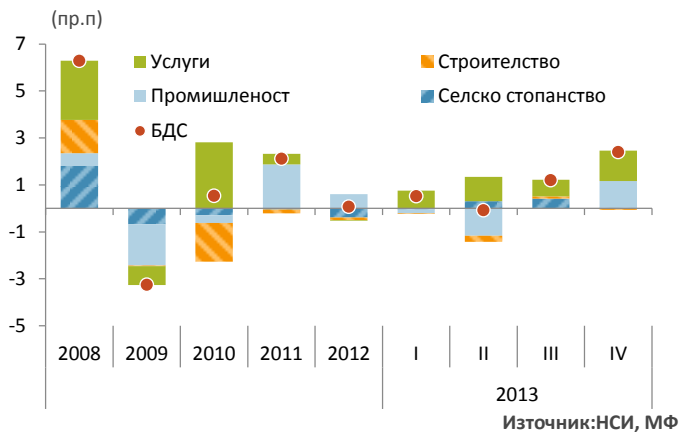
Източник: НСИ, МФ

След четири години на спад, вносът на услуги премина отново на положителна територия. Според данните от платежния баланс увеличение е отчетено при вноса на туристически услуги.

ПРЕДЛАГАНЕ

Растежът на общата брутна добавена стойност в икономиката се ускори до 1.1% спрямо 2012 г., когато изменението беше едва 0.1%. С основен принос за нарастването бе секторът на услугите. Селското стопанство също имаше много добро представяне, а добавената стойност в индустрията намаля.

Граф. 15: Приноси към растежа на БДС

Източник: НСИ, МФ

– Селско стопанство

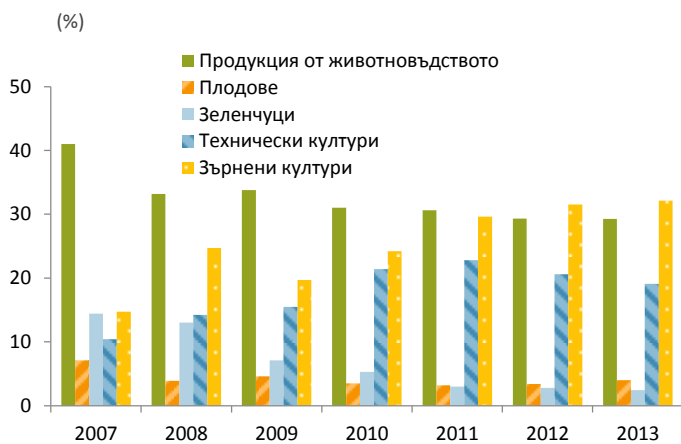
Селското стопанство бе с положителен принос за растежа на БДС през годината. Според втората оценка на НСИ за крайната продукция в сектора, увеличението се дължи на производството на зърнени и технически култури. Запазва се тенденцията от последните години на увеличаване на дела на този вид култури за сметка на зеленчукопроизводството. За добрата реколта от пшеница, слънчоглед и др. допринесоха благоприятните климатични условия, но също и инвестициите, направени в сектора през последните години, които са главно в машини и оборудване и са финансирани от субсидиите за сектора.

Граф. 16: Селско стопанство

Източник: НСИ, МФ

Граф. 17: Дял на избрани продукти в общата селскостопанска продукция

Източник: НСИ, МФ

– Промисленост

През 2013 г. БДС в промишлеността отчете слабо понижение от 0.1%, при растеж от 2.5% за 2012 г.

Основна причина за това беше слабото вътрешно търсене в страната, докато подобряването на европейската икономика през втората половина на 2013 г. оказва положително влияние - през четвъртото тримесечие БДС нарасна с 5.6% на годишна база (сезонно неизгладени данни). Според бизнес анкетите основен проблем пред предприятията в бранша са несигурната икономическа среда и недостатъчното вътрешно търсене.

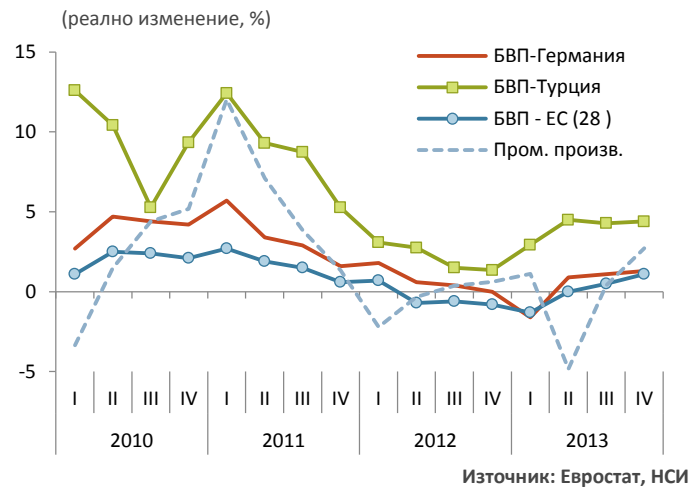
Граф. 18: Обороти и БДС

Източник: НСИ

Отчетеният спад в промишлеността беше определен от неблагоприятната динамика, както в добивната, така и в преработващата промишленост през първото полугодие на годината. Според данните за промишленото производство, хранителните продукти, напитки и тютюневи изделия имаха най-голям отрицателен принос, следвани от производството на основни метали и метални изделия, без машини и оборудване и производство на химически продукти. Преработващата промишленост, най-вече производството на основни метали и метални изделия, без машини и оборудване, имаше основен принос за отчетеното подобрене в края на годината дължащо се на външната среда.

Граф. 19: БВП и промишлено производство

Източник: Евростат, НСИ

Най-голям дял в износа на цветни метали за годината имаше Германия, следвана от Китай, Турция и Италия. За разлика от предходните години когато оборотите нарастваха повече от промишленото производство, през последното тримесечие на 2013 г. производството отбеляза растеж, докато спадът при продажбите се запази в резултат на понижението при цените³.

– Строителство

През 2013 г. БДС в строителството отчете спад от 1%.

Това е пета поредна година на понижение на продукцията в отрасъла, като делът на строителството при формирането на общата брутна добавена стойност се понижаваше през целия период и достигна 5.6% в сравнение с 9.3% за 2008 г.

За разлика от 2012 г., когато се наблюдаваше благоприятна динамика при гражданското строителство, която ограничи средногодишният спад при индекса на строителната продукция, през 2013 г., както сградното, така и гражданското строителство отчетоха по-

³ Индексът на оборота отразява едновременно изменението на стойността на продажбите и изменението на цените. При изчисляване на индекса на промишленото производство стойностите се коригират чрез изолиране на ценовите (инфлационните) изменения, за да могат да се представят измененията в обема на производството.

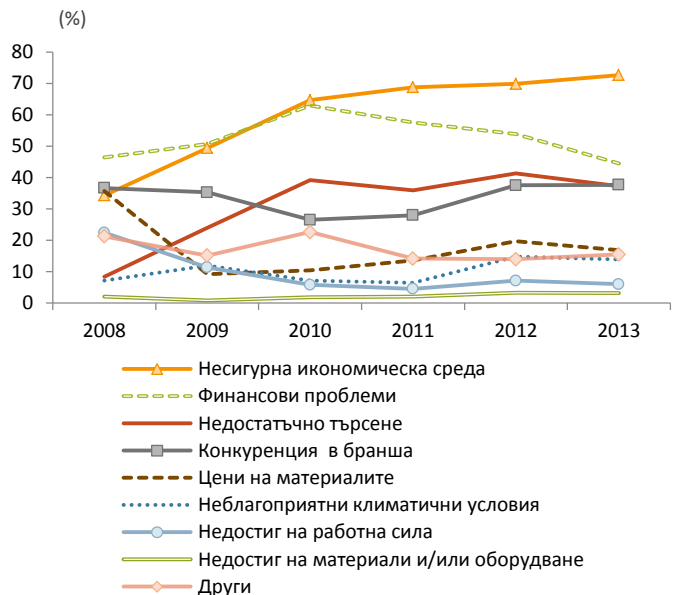
нижение и доприноса за очерталата се неблагоприятна динамика в отрасъла.

Перспективите пред развитието на строителната индустрия останаха неясни. От една страна, средногодишните пазарни цени на жилища продължиха да се понижават, но спадът в цените се забавяше през годините и за 2013 г. беше 1.8%, при понижаване от 21.4% през 2009 г. Брутният опериращ излишък в строителството също се понижи с 18.4% за 2013 г., което е индикатор, че печалбите на строителните компании продължават да намаляват. Издадените разрешителни за строеж на нови сгради също отчетоха годишен спад от 4.2%, но в същото време разгърнатата застроена площ нарасна с 9.8%. Слаби сигнали за възстановяване на отрасъла идват от разходите за придобиване на дълготрайни материални активи в строителството, които нараснаха (по предварителни данни) с 1.9% за годината, при спад от 5.1% за предходната година.

Според бизнес наблюденията, през 2013 г. се е увеличил броят на предприемачите от строителния сектор, които отчитат като основен проблем несигурната икономическа среда, докато намалява броят на тези определящи като основна пречка финансови проблеми, свързани с неплатежоспособност и трудности при получаване на кредит.

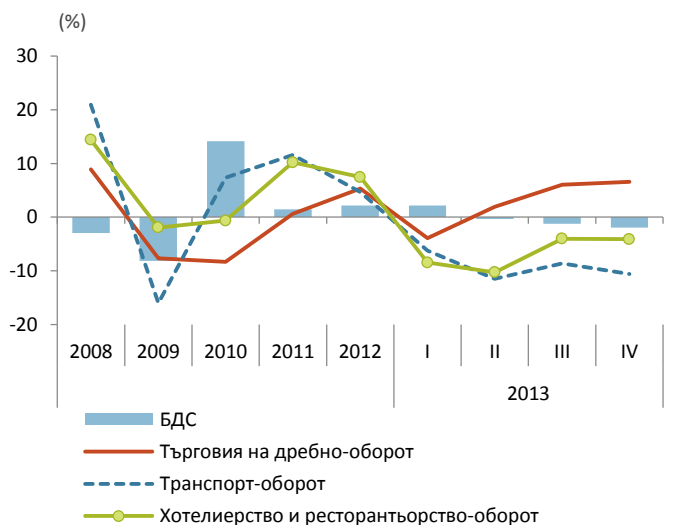
Граф. 21: Фактори възпрепятстващи дейността в строителството

– Услуги

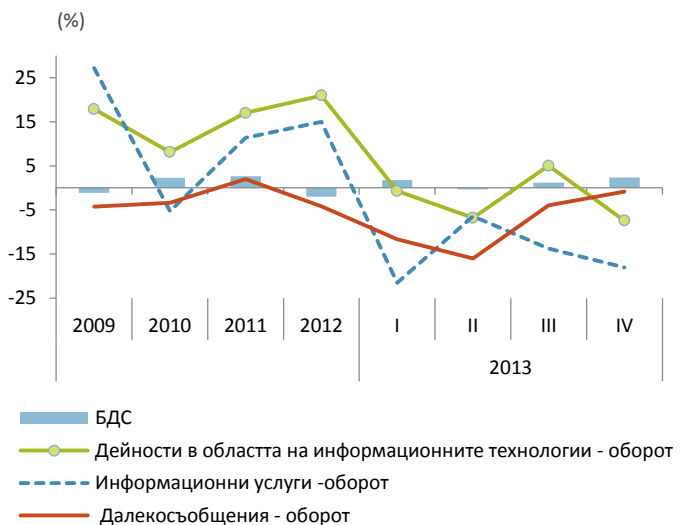
След като регистрира намаление през 2012 г., **брутната добавена стойност в сектора на услугите нарасна с 1.5%**. С основен принос за отчетения растеж бяха отраслите *държавно управление; образование; хуманно здравеопазване и социална работа и финансовите и застрахователни дейности*.

Граф. 22: Търговия, ремонт на автомобили и мотоциклети; транспорт, складиране и пощи; хотелиерство и ресторантьорство

Оборотът на *търговията на дребно по постоянни цени* нарасна през последните три тримесечия на 2013 г. След слабо представяне през предходната година, отрасълът *създаване и разпространение на информация* отново отчете растеж на БДС. В същото време обаче оборотите при *Информационни услуги* и *Дейности в областта на информационните технологии* спаднаха. Тези отрасли имат експортна ориентация и данните от платежния баланс показват, че през 2013 г. за пръв път е отчетен спад в износа на *Компютърни и информационни услуги*.

Граф. 23: Създаване и разпространение на информация; Далекосъобщения

Източник: НСИ, МФ

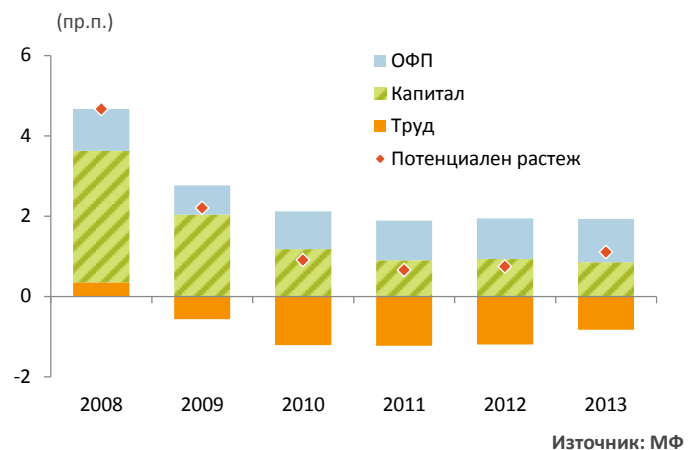
ПОТЕНЦИАЛЕН ИКОНОМИЧЕСКИ РАСТЕЖ⁴

Потенциалният растеж на икономиката през 2013 г. бе 1.1%, като с основен принос бе общата факторна производителност. Спадът в инвестициите доведе до леко намаляване на приноса на капитала. За пета поредна година факторът труд бе с отрицателен принос.

⁴ Изчисляването на потенциалния БВП се извършва с помощта на производствена функция по методология разработена от EK и описана в D'Auria, F., Denis, C., Havik, K., McMorrow, K., Planas, C., Raciborski, R., Roger, W., & Rossi, A. (2010). The production function methodology for calculating potential growth rates and output gaps. European Economy: economic paper 420

нос. Демографският фактор, свързан със спад на населението, продължава да оказва негативен натиск върху растежа на потенциалната заетост, но положителна тенденция е, че естествената норма на безработица започна да забавя растежа си поради стабилизиране на ситуацията на пазара на труда.

Граф. 24: Приноси към потенциален растеж

Източник: МФ

Граф. 25: Приноси по компоненти към фактор труд

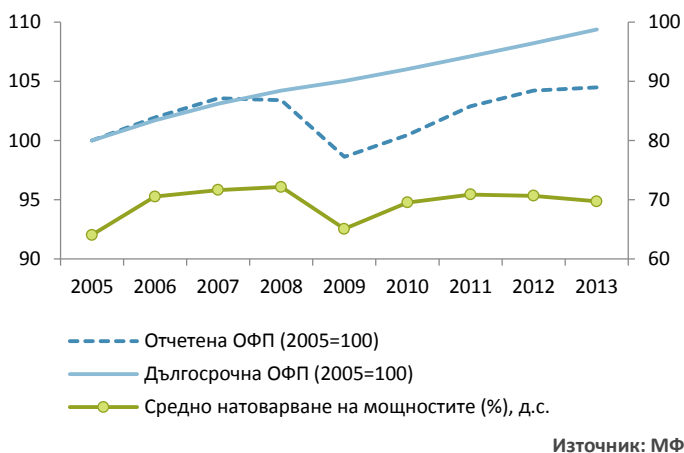

Източник: МФ

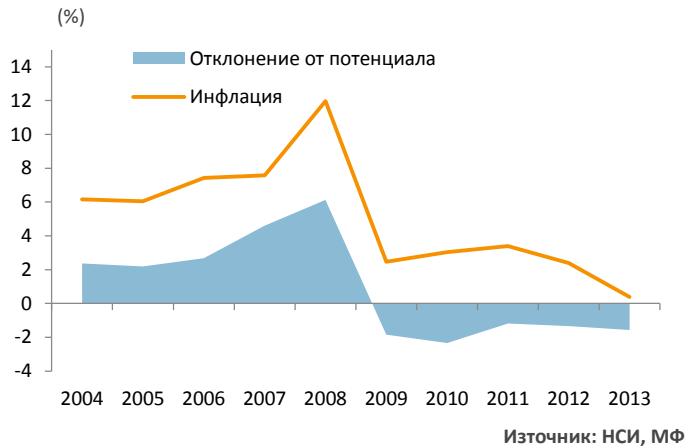
По-бавното нарастване на БВП (0.9%) спрямо това на потенциала (1.1%) доведе до леко разширяване на отрицателното отклонение и то достигна -1.6% при -1.3% за 2012 г. Това се свързва с по-ниското натоварване на мощностите, което се отрази в забавен растеж на общата факторна производителност в сравнение с 2012 г. и увеличаване на отклоненото спрямо нейната дългосрочна стойност.

Икономическият цикъл оказва влияние върху инфлацията като отдалечаването от потенциала кореспондира със забавения растеж на цените през годината.

Граф. 26: Обща факторна производителност и натоварване на мощностите

Граф. 27: Отклонение от потенциала и инфлация

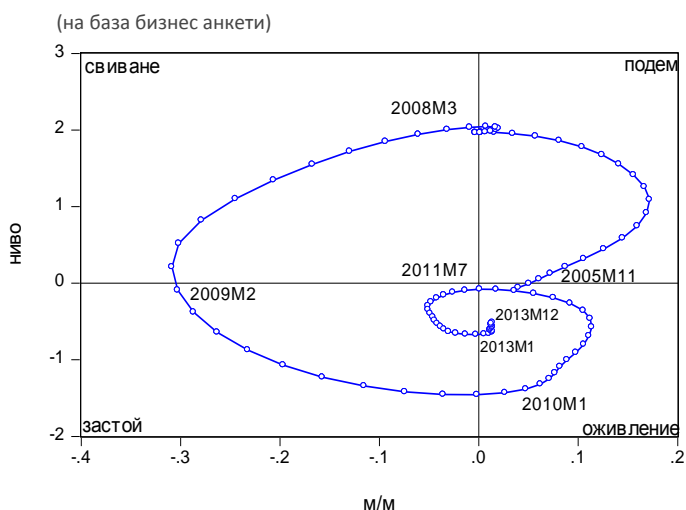
Проследяване на бизнес цикъла

Разгледани са два метода за проследяване на цикличната позиция. Първият е „Индикатор за проследяване на икономическия цикъл”⁵ разработен от ЕК и

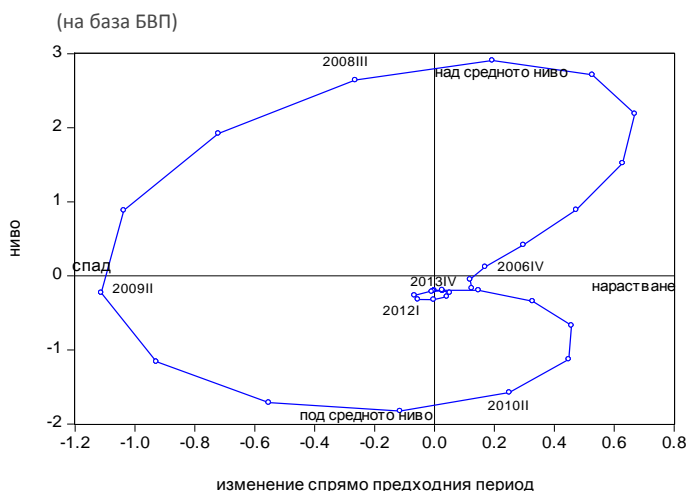
⁵ Описание на използваната методология за конструиране на Индикатор за проследяването на икономическия цикъл може да се намери в Gayer, C (2010) “Report: The Economic Climate Tracer – A tool to visualise the cyclical stance of the economy using survey

имащ за основа данните от бизнес наблюдението и наблюдението на потребителите. Вторият е така наречения „Часовник на бизнес цикъла”⁶ разработен от Евростат и базиращ се на данните за БВП.

Граф. 28: Индикатор за проследяване на икономическия цикъл

Граф. 29: Часовник на бизнес цикъла

data” и Gayer, C, J. Genet (2006) “Using Factor Models to Construct Composite Indicators from BCS Data”

⁶ Описание на методологията за конструиране на Часовник на бизнес цикъла: Eurostat (2010), The European Business Cycle Clock, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/BCC/explanation_en.html

Първият индикатор, базиращ се на бизнес наблюденията, показва, че в периода от края на 2005 г. до март 2008 г. българската икономика е била в подем, след това преминава през фази на свиване и застой, а през 2010 г. навлиза във фаза на оживление, която обаче прекъсва през средата на 2011 г. и през 2012 г. икономиката отново е в застой. Тези развития съвпадат с фазите през които преминава икономиката на целия ЕС, която през 2012 г. беше в рецесия. През 2013 г. отново е отчетено известно оживление.

Часовникът на бизнес цикъла, който използва данните за БВП, очаквано показва, че този индикатор реагира малко по-бавно, като при него фазата на спад започва от третото тримесечие на 2008 г., а нарастването от второто тримесечие на 2010 г. През 2012 и 2013 г. икономиката ни е била под средното ниво, като през четвъртото тримесечие на 2013 г. посоката е променена към нарастване. ●

Пазар на труда

През 2013 г. търсенето на труд в икономиката остана потиснато, но заетостта се стабилизира около нивото си от предходната година, благодарение най-вече на увеличението на заетите в селското стопанство и в по-малка степен на отбелязаното повишение на работещите в част от дейностите на услугите. Същевременно, нивото на безработица продължи да се увеличава за пета поредна година, което отразяваше както все още ограничените възможности за наемане, така и повишеното участие на населението в работната сила. Структурните характеристики на безработицата се влошиха, а прилаганите активни мерки на пазара на труда бяха с разширен обхват и насочени към преодоляване на акумулирането на структурна безработица.

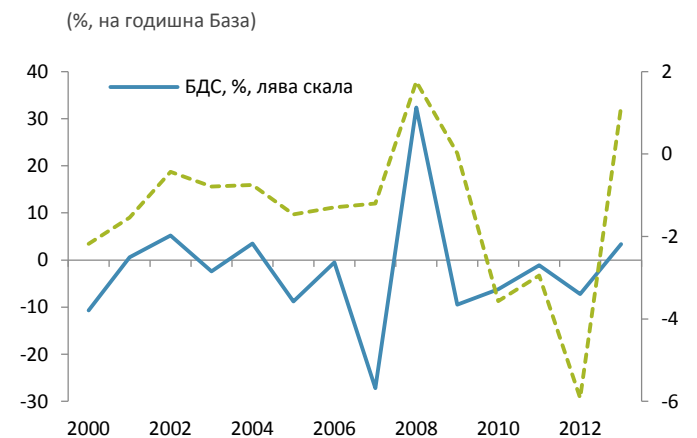
ТЪРСЕНЕ НА ТРУД И ЗАЕТОСТ

През изминалата година заетостта следваше непостоянна динамика на годишна база и след отбелязаното подобрене и ръст на показателя до средата на годината, през втората половина отново се наблюдаваше понижение. Така средногодишният брой на заетите значително забави темпа си на намаление до 0.4%, при реализиран спад от 2.5% през 2012 г.⁷

Положителното развитие на селското стопанство имаше основен принос за стабилизирането на общата заетост в страната. Благоприятните климатични условия през 2013 г. създадоха предпоставка за увеличение на произведените обеми на селскостопанска продукция и това се отрази в повишение на броя на заетите лица с 1.2% спрямо 2012 г., обусловено от силната сезонна заетост през второто и третото тримесечие на годината. За първи път след 2008 г. добавената стойност в селското стопанство отбеляза ре-

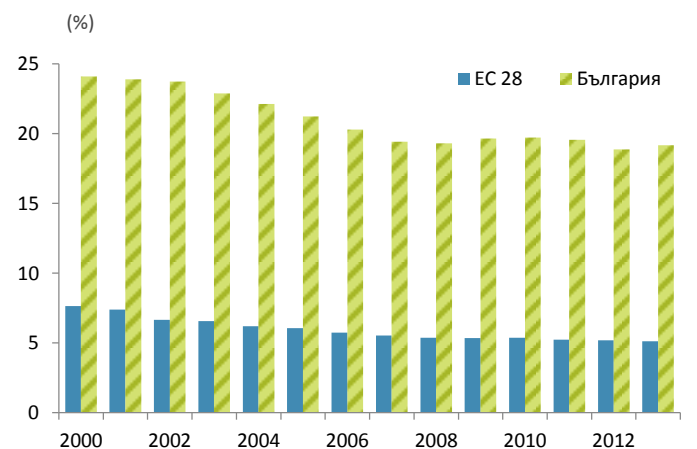
ално нарастване на годишна база и съответната реакция при заетите беше резултат от структурата на заетостта в сектора, където доминират самонаетите. Те съставляват около 86.6% от общата заетост през последните три години. По данни на МЗХ⁸ от преброяването на земеделските стопанства през 2010 г., относителният дял на семейната работна сила от общия брой на лицата, влагащи труд, е 92.3%, и е съсредоточена преди всичко в малки стопанства, с използвана земеделска площ между 0 и 1.9 ха⁹.

Граф. 30: БДС в реално изражение и заетост в селското стопанство

Източник: НСИ

Граф. 31: Дял на заетите в селското стопанство

Източник: Евростат

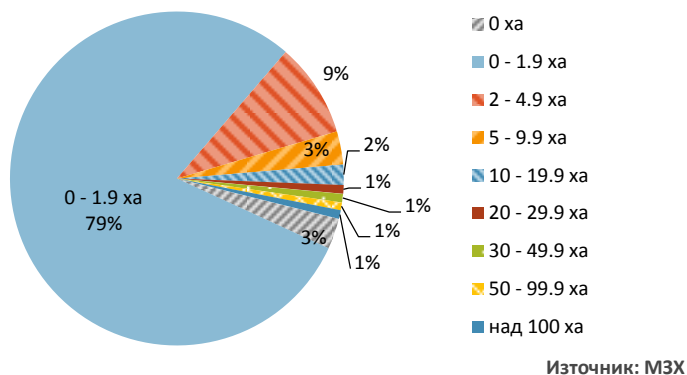
⁷ Според данните от Системата на националните сметки (СНС).

⁸ Министерство на земеделието и храните.

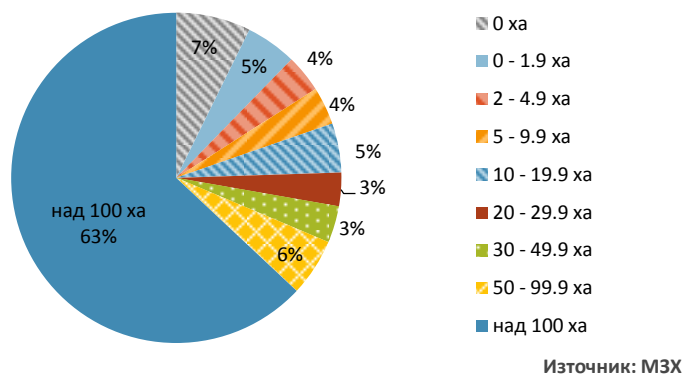
⁹ Хектар.

Същевременно, наетата работна сила преобладава при обработваемите площи над 100 ха., където заетостта е едва 5.7% от общата заетост в сектора. Тази структура предопределя и високата интензивност на използване на трудовия ресурс при увеличени обеми на селскостопанската реколта, тъй като малките стопанства имат ограничени възможности за използване на нови технологии и модернизация на производството. Все пак, отбелязаното повишение на заетостта в селското стопанство през 2013 г. е по-скоро изключение от установената през последните 10 години тенденция на спад (единствено през 2008 г. също беше регистриран растеж на заетите) и като се има предвид все още високият дял в общата заетост спрямо средния за ЕС 28, както и необходимостта от повишаване на производителността в сектора, не може да се очаква той да бъде устойчив източник на заетост през следващите години.

Граф. 32: Структура на самонаетата работна сила по размер на използваната земеделска площ през 2010 г.

Граф. 33: Структура на наетата работна сила по размер на използваната земеделска площ през 2010 г.

Секторът на услугите също допринесе положително за възстановяването на заетостта през 2013 г., основно поради увеличението на заетите в отрасъл професионални дейности, научни изследвания, административни и спомагателни дейности¹⁰. Общият брой на заетите в услугите през изминалата година отбеляза минимално повишение от 0.2% спрямо 2012 г., тъй като сравнително малко отрасли се характеризираха с растеж на заетостта. Най-съществено увеличение на показателя беше регистрирано в *професионални дейности, научни изследвания, административни и спомагателни дейности*, в размер на 4.8% на годишна база. Това е един от отраслите, където търсенето на труд се увеличаваше през повечето кризисни години, независимо от разнопосочната динамика на добавената стойност в реално изражение. Сред причините за увеличението на заетите в отрасъла през изминалата година беше и реализацията на програмите за субсидирана заетост, които през 2013 г. се характеризираха с увеличен ресурс и обхват на годишна база. Нарастване на заетостта от 2.1% през 2013 г. се наблюдаваше и в дейността *създаване и разпространение на информация*, която също показва повишено търсене на труд за целия период от 2009 г. насам, дори и през 2012 г., когато беше отбелязан реален спад на БДС, и като цяло се обуславяше от доброто развитие на отрасъла. За втора поредна година броят на заетите в *държавно управление, образование и здравеопазване* се повиши на годишна база (с 0.5%), след осъществената значителна редукция в периода между 2009 г. и 2011 г. Предварителните данни на НСИ за наетите и работните заплати за 2013 г. дават основания да се счита, че динамиката на заетостта в последния отрасъл е свързана предимно с увеличението на наетите в образованието, което се обуславя от частния сектор, докато в общественния сектор тези три дейности отчитат слабо намаляване на годишна база, което варира между 0.1% в образованието и 0.8% в държавното управление.

¹⁰ Съгласно КИД 2008 по 10 икономически дейности, данни от СНС.

Табл. 3: БДС в реално изражение и заетост в услугите

(% , на годишна база)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Услуги						
БДС, %	4.1	-1.3	4.4	0.7	0.0	1.5
Заетост, %	0.6	2.0	-1.0	-1.2	-1.2	0.2
Търговия, транспорт, хотели и ресторанти						
БДС, %	-2.9	-8.2	14.1	1.5	2.2	-0.7
Заетост, %	2.9	2.4	-0.4	-2.0	-3.2	-1.1
Създаване и разпространение на информация и творчески продукти; далекосъобщения						
БДС, %	79.7	-1.1	2.3	2.6	-2.0	1.3
Заетост, %	-4.1	4.4	8.5	1.9	0.3	2.1
Финансови и застрахователни дейности						
БДС, %	8.5	13.9	0.7	1.2	-5.9	6.0
Заетост, %	4.6	11.8	4.0	4.5	-3.0	-0.7
Операции с недвижими имоти						
БДС, %	-3.9	-4.5	3.4	-0.5	1.8	0.1
Заетост, %	12.4	5.5	17.4	0.4	-6.1	-3.1
Професионални дейности и научни изследвания; административни и спомагателни дейности						
БДС, %	-10.1	7.9	-4.4	5.7	-1.3	1.5
Заетост, %	10.4	4.1	-2.2	1.0	1.1	4.8
Държавно управление, образование и здравеопазване						
БДС, %	-3.3	-0.3	-1.2	-1.0	0.3	3.7
Заетост, %	-5.1	-1.1	-5.0	-1.7	1.5	0.5
Култура, спорт и развлечения						
БДС, %	45.4	5.6	-3.8	-8.4	-0.6	2.8
Заетост, %	-4.8	5.1	5.3	-3.5	-0.9	-0.5

Източник НСИ

Повишението на заетите в посочените няколко отрасли на услугите през 2013 г. беше неутрализирано от продължаващия спад в търговия, транспорт и хотелиерство и ресторантьорство (от 1.1% спрямо 2012 г.)¹¹, който е сред определящите за развитието на общата заетост в страната, поради големия си относителен дял от около 25% за последните три години. Все пак, броят на наетите в търговията се стабилизира около нивото си от предходната година, повлиян от увеличените продажби в търговията на дребно, докато нарасналият износ не успя да се материализира

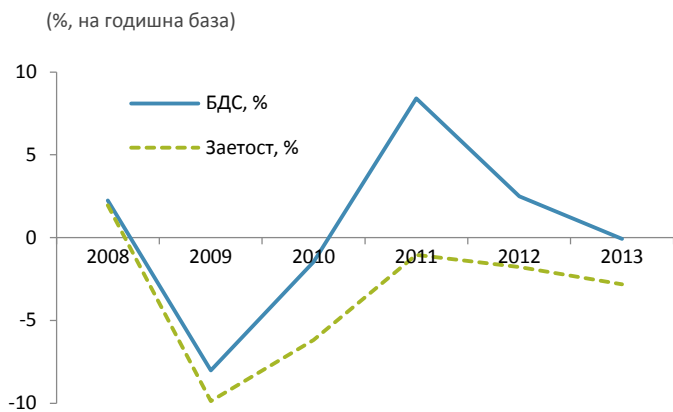
¹¹ По данни от СНС.

лизира в по-високи обороти и търсене на труд в транспорта, а понижените приходи от дейността в хотелиерството и ресторантьорството се отразиха в намаляване на заетостта¹².

Динамиката на заетите в индустрията през 2013 г. остана на отрицателна територия и оказа задържащо влияние върху възстановяването на заетостта в страната. Броят на заетите в индустрията се понижи за пета поредна година, като темпът на намаление отбеляза слабо ускорение до 3%¹³ на годишна база. Последното беше обусловено от освобождаването на труд в промишлеността с 2.8%, при спад от 1.8% година по-рано. С основен отрицателен принос се характеризираха както отрасли, произвеждащи за вътрешния пазар и повлияни от слабото вътрешно търсене, като *производство на хранителни продукти, напитки и тютюневи изделия*, така и дейности, чиято продукция се реализира на външния пазар, като *производство на основни метали и метални изделия, без машини и оборудване*, които бяха засегнати от слабата икономическа активност на основните търговски партньори на страната до средата на годината. Част от дейностите с експортна насоченост, в т.ч. *производство на компютърна и комуникационна техника, производство на електрически съоръжения*, както и *производството на лекарствени продукти* отбелязаха повишение в броя на наетите лица, но поради малкия си дял нямаха съществено влияние върху общата заетост в промишлеността¹⁴. Строителството също продължи да реализира понижаване на заетостта, макар и със забавен темп от 3.5% спрямо намалението от 6.3% през 2012 г.¹⁵, като остана единственият отрасъл, в който спадът на икономическата активност не беше преодолян през нито една от годините от 2009 г. насам.

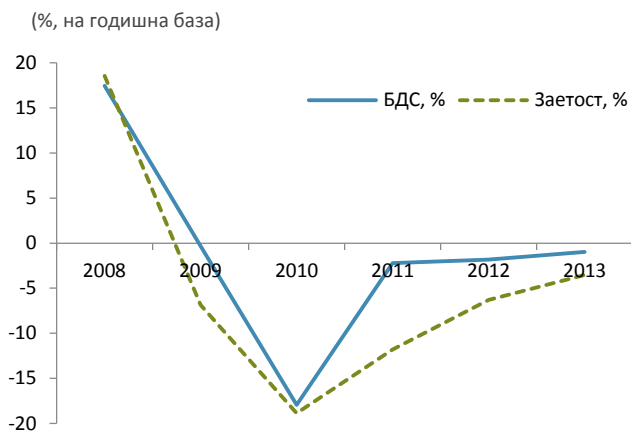
¹² Съгласно данните за наетите лица от годишното наблюдение на наетите и средствата за работна заплата.¹³ По данни от СНС.¹⁴ Анализът по дезагрегирани дейности на промишлеността се основава на данните от годишното наблюдение на наетите и средствата за работна заплата.¹⁵ По данни от СНС.

Граф. 34: БДС в реално изражение и заетост в промишлеността

Източник НСИ

Граф. 35: БДС в реално изражение и заетост в строителството

Източник НСИ

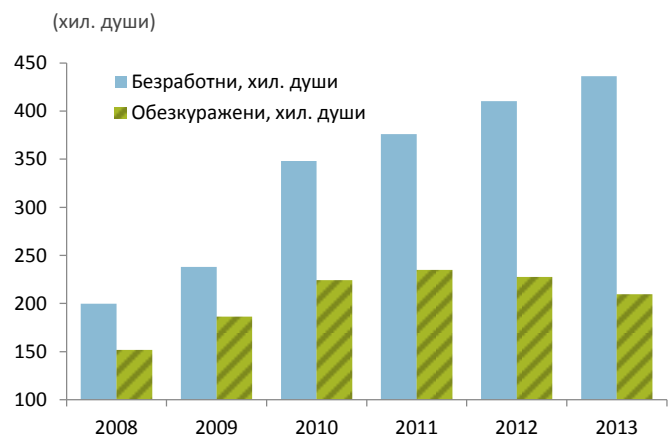
Предлагане на труд и безработица

След като през 2012 г. работната сила се стабилизира, през 2013 г. икономически активното население отбеляза увеличение, основно поради нарасналия брой на активно търсещите работа.

Коефициентът на икономическа активност (15+) се повиши до 53.9% през 2013 г., не само поради намаление на населението, но и поради увеличеното участие в работната сила на част от неактивните през предходните години лица. Показател за наблюдаваното оживление на пазара на труда беше гру-

тата на обезкуражените лица, които най-бързо влизат в икономически активното население в периоди на подем и излизат от работната сила в условия на криза. След като в периода 2009–2011 г. броят на обезкуражените постоянно нарастваше и отразяваше излизане от работната сила на част от освободените от работа лица, през последните две години се наблюдаваше противоположна тенденция и обхватът на обезкуражените намаля до 209.7 хил. души през 2013 г. По-високата мотивация за намиране на работа доведе до увеличение на безработните лица с 6.3% или с 26 хил. души и на практика обуслови повишението на работната сила на годишна база. Същевременно, макар че броят на заетите се стабилизира, възможностите за наемане на труд останаха ограничени, поради което и повишената икономическа активност на населението беше фактор за задържане на високите нива на безработица в страната. Средногодишното равнище на безработица възлезе на 12.9%¹⁶ през 2013 г., което е най-високата стойност на показателя за последните десет години.

Граф. 36: Брой на безработните и на обезкуражените лица

Източник НСИ

¹⁶ По данни от Наблюдението на работната сила (НРС).

Граф. 37: Коефициент на безработица и на икономическа активност (15+)

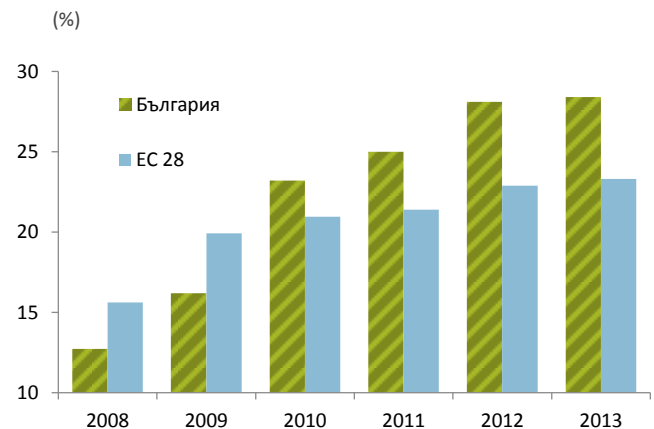
Източник: НСИ

Структурните характеристики на безработицата запазиха тенденциите от последните години на най-високи нива на показателя сред младежите и лицата с по-ниска квалификация, както и на повишаване на дълготрайната безработица. Сред основните предизвикателства на пазара на труда и през 2013 г. остана преодоляването на високата младежка безработица. Коефициентът на безработните младежи (15-24 г.) се увеличи до 28.4% през 2013 г., което представляваше нарастване с 15.6 пр.п. спрямо нивото за 2008 г. (от 12.7%). И ако през 2008 г. безработицата сред младежите беше с около 3 пр.п. по-ниска от средната за ЕС 28, то през 2013 г. тя надвиши с 5 пр.п. средната за страните – членки стойност на показателя. Все пак, трябва да се отбележи, че броят на безработните младежи през 2013 г. намаля спрямо 2012 г. за първи път от 2009 г. насам, което е свързано с провежданата активна политика на правителството към устройване на работа на младите хора, а повишението на коефициента на безработица е свързано с по-бързото намаление на работната сила сред тази възрастова група, поради развитието на негативните демографски процеси¹⁷. Образователната структура

¹⁷ Трябва да отбележим, че активните мерки са насочени към регистрираните в бюрата по труда младежи, докато данните от НРС обхващат по-широк набор от методи за търсене на работа. Освен това, целевата група на активната политика е във възрастния диапазон 15-29 г.

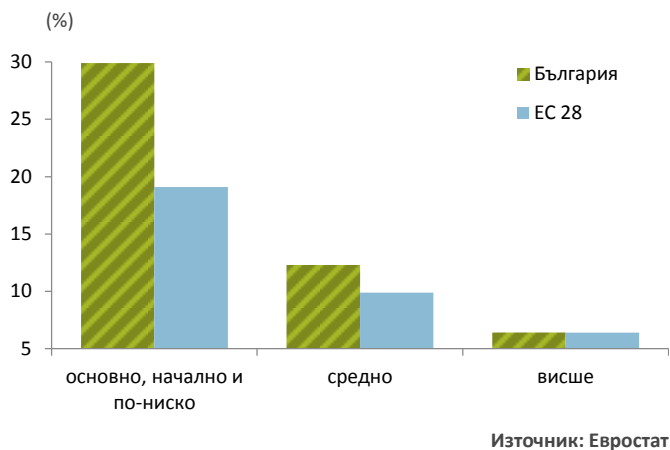
на младежката безработица показва влошаване при лицата с основно, начално и по-ниско образование, като коефициентът се повиши до 51.6% през 2013 г. В същото време, безработицата сред младежите със средно образование намаля спрямо 2012 г. до 25.4%. Това показва, че лицата с по-високи степени на образование имат и по-големи шансове за реализация на пазара на труда. Преструктурирането на работни места към по-производителна заетост допринесе за увеличението на безработицата сред по-ниско квалифицираните групи на пазара на труда. Относителният дял на безработните с основно, начално и по-ниско образование от работната сила се повиши до 29.9% през 2013 г. И макар че при безработните със средно и с висше образование също се наблюдаваше повишение, коефициентът на безработица за двете групи (12.3% и 6.4%) остана, съответно с 2.4 пр.п. по-висок и съпоставим със средните за ЕС 28 нива, докато при по-ниско квалифицираните безработни надхвърли с 10.8 пр.п. средната за държавите членки стойност. Ниската квалификация и дългият престой без работа са основните фактори за формиране на структурна безработица. Коефициентът на дългосрочна безработица (с продължителност на престоя без работа над 1 г.) продължи да се увеличава за пета поредна година и достигна 7.4%, при ниво на показателя от 2.9% през 2008 г.

Граф. 38: Коефициент на младежка безработица (15-24 г.)

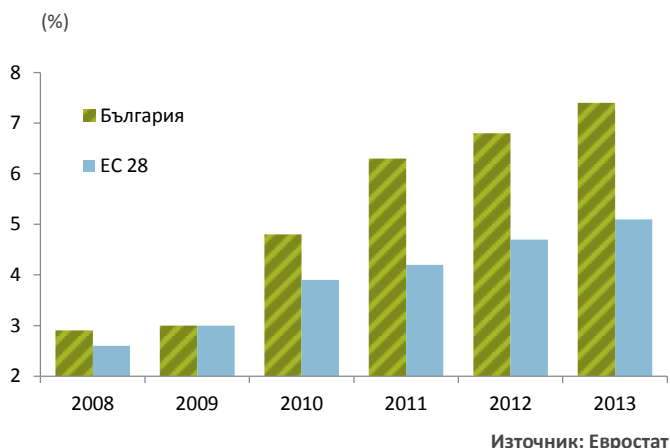

Източник: Евростат

Граф. 39: Коефициент на безработица по образование през 2013 г.

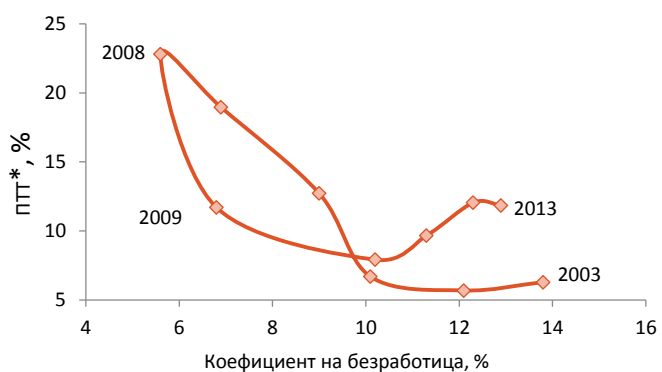
Граф. 40: Коефициент на дългосрочна безработица

Показател за съответствието между предлагането на труд, изразено с нивото на безработица, и търсенето на труд, представено чрез свободните работни места, е кривата на Бевъридж. Когато пазарът на труда функционира ефективно, връзката е отрицателна, с други думи, при повишаване на безработицата свободните работни места намаляват и обратно. След като през 2009 г. и 2010 г. повишаването на безработицата беше съпроводено с намаление на свободните работни места, през 2011 г. и 2012 г. увеличението на последните не беше свързано с понижаване на безработицата. Независимо че през 2013 г. свободните работни места намаляха, при увеличение на

безработицата, тяхното ниво остана по-високо спрямо началните кризисни години, заедно с по-високите нива на безработица, което показва недобро съответствие между търсенето и предлагането на труд. Като се вземат предвид протичащите процеси в икономиката през последните години, движението на кривата на Бевъридж надясно най-вероятно адресира несъответствието между търсените и предлаганите умения на пазара на труда.

Граф. 41: Крива на Бевъридж

* Показателят за търсенето на труд е представен чрез процента на фирмите в преработващата промишленост, които са посочили недостига на труд като фактор, ограничаващ производствения процес (източник на данни са бизнес анкетите в промишлеността). Този показател се използва от ЕК при конструирането на кривата за международни сравнения, но така също е по-подходящ за България спрямо коефициента на СРМ, тъй като последният не се характеризира с отчетлива динамика.

Източник: Евростат

Активна политика на пазара на труда

През изминалата година провежданата активна политика на пазара на труда беше насочена към преодоляване на социалното изключване и повишаване на знанията и уменията на работната сила. Сред основните целеви групи попаднаха дългосрочно безработните, безработните с ниска или нетърсена квалификация, хората с увреждания, безработните над 50-годишна възраст, както и безработните младежи до 29 г. Бяха предприети промени в ЗНЗ¹⁸, насочени към регламентиране на обмена на информация между

¹⁸ Закон за насърчаване на заетостта

отговорните институции (МТСП, МОН и АЗ), с оглед осигуряване на подкрепа за заетост и обучение на младежи, които не работят и не учат. Наред с това, бяха въведени нови мерки за подпомагане на младежката заетост чрез субсидиране наемането на младежи с ниско образование за обучение на работното място с наставник, субсидиране наемането на непълно работно време на дългосрочно безработни младежи и предоставяне на субсидии на работодатели, които създават работни места за високо образовани младежи, съобразно придобитата от тях квалификация.

Ресурсът от държавния бюджет за активни мерки на пазара на труда се повиши през 2013 г. Бюджетният ресурс за активна политика беше планиран на 73 млн. лв., колкото и през предходните три години, но през годината бяха одобрени допълнителни 41 млн. лв. за облекчаване на проблемите с бедността и безработицата. От тях 30.6 млн. лв. бяха насочени към активни мерки и програми, с което общите средства за активна политика на пазара на труда се повишиха до 103.6 млн. лв. Най-голямата част от общия ресурс през 2013 г. беше насочена към най-мащабната програма „От социални помощи към осигуряване на заетост“. Към края на декември усвояването там достигна 99.2%¹⁹, като то обикновено надхвърля 100% в края на годината, поради пренасочване на ресурс от програми с по-слаба реализация. Останалите програми, които обхванаха относително по-голяма част от средствата, бяха „Асистенти на хора с увреждания“, „Национална програма за заетост и обучение на хора с трайни увреждания“, „Старт на кариерата“, „Регионални програми за обучение и заетост“ и „Нова възможност за заетост“. Прави впечатление, че през 2013 г. значително се е понижила усвояемостта по програмите „Старт на кариерата“ и „Нова възможност за заетост“, които се характеризират и с най-ниско ниво на усвояемост, и докато при втората програма

планираният за 2014 г. ресурс е съществено редуциран, при първата програма той е повишен. По отношение на прилаганите мерки от ЗНЗ за насърчаване на работодателите да наемат труд, основната част от средствата бяха насочени към подпомагане наемането на младежи, тяхното обучение на работното място и чиракуване, наемането на хора с увреждания и на възрастни работници.

Граф. 42: Средства от държавния бюджет за активна политика на пазара на труда

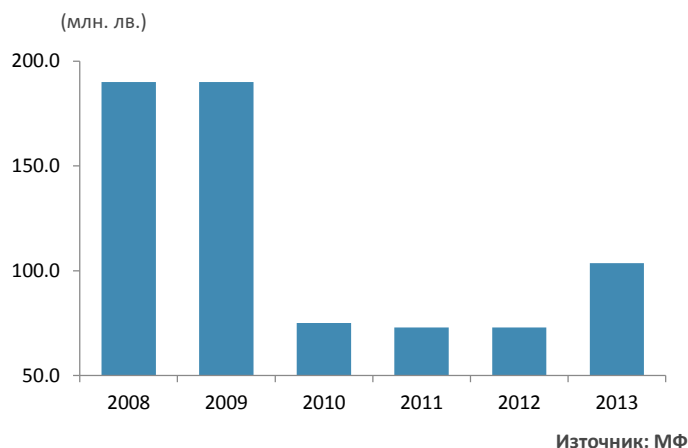

Табл. 4: Планирани и изразходени средства по най-големите програми за субсидирана заетост

Програма	2012		2013		2014
	план, млн. лв.	усвояемост, %	план, млн. лв.	усвояемост, %	план, млн. лв.
"От социални помощи към осигуряване на заетост"	17.7	102.4	30.3	99.2	11.0
"Асистенти на хора с увреждания"	9.3	106.0	10.8	83.1	7.6
"НП за обучение и заетост на хора с трайни увреждания"	7.2	92.2	8.5	92.7	9.8
"Старт на кариерата"	5.0	76.7	6.2	50.1	6.6
"Регионални програми за обучение и заетост"	4.3	92.7	5.5	91.5	5.3
"Нова възможност за заетост"	2.8	85.0	4.4	67.4	0.7

Източник: АЗ, МФ

¹⁹ Степента на усвояемост е измерена като отношение на изразходените спрямо планираните средства.

През 2013 г. договорените и изплатените средства по ОП РЧР продължиха да се увеличават. От 2010 г. насам обхватът на програмите и проектите, финансирани в рамките на ОП РЧР, постепенно набра скорост. Размерът на изразходените средства се повиши от 7.2 млн. лв. през 2010 г. на 461.6 млн. лв. през 2013 г. В същото време, броят на нововключените в схемите лица акумулирано достигна 286.1 хил. души през изминалата година и значително надхвърли съответния брой на лицата, включени в програмите и мерките, финансирани с бюджетни средства. В съвкупността на нововключените по ОП РЧР, обаче, попадат и големи проекти за обучение на заети лица. Поради това, показателят, който би следвало да представя приноса на програмите за намаляване на безработицата е броят на работилите лица. Последният се повиши до 30.9 хил. души средномесечно през 2013 г., при 540 души през 2010 г. С най-голям брой работили се характеризират схемите „Развитие“ (насочена към обучение и последваща заетост на безработни, с приоритет върху съкратените поради кризата лица) и „Подкрепа за заетост“ (насочена към насърчаване на работодателите да наемат безработни от уязвимите групи на пазара на труда).

Табл. 5: Избрани показатели за реализацията на активните програми и мерки с бюджетно финансиране

Активни програми и мерки с бюджетно финансиране	2010	2011	2012	2013
Нововключени, хил. души	58.9	49.6	39.4	67.5
Работили, хил. души (средномесечно)	27.2	23.9	20.6	30.0
Изразходени средства, млн. лв.	63.1	53.8	60.9	84.1

Източник: АЗ

Табл. 6: Избрани показатели за реализацията на схемите по ОП РЧР

Програми и проекти по ОП РЧР	2010	2011	2012	2013
Нововключени, хил. души	56.7	122.1	220.1	286.1
Работили, хил. души (средномесечно)	0.5	8.3	29.3	30.9
Изразходени средства, млн. лв.	7.2	65.3	185.2	461.6

Заб.: Данните са с натрупване

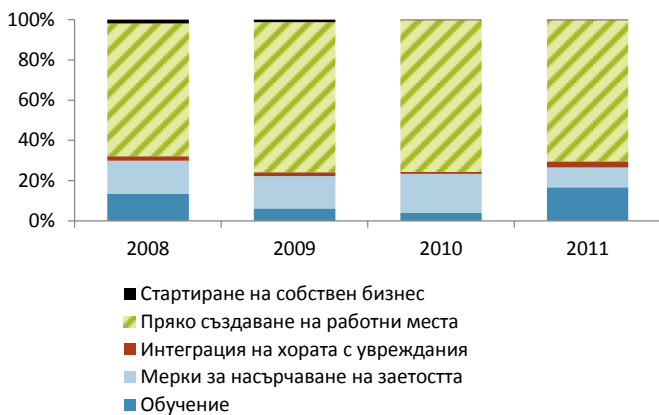
Източник: АЗ

Сравненията на общия брой на работилите по схемите на ОП РЧР с работилите по програмите и мерките, финансирани от бюджета, показваха, че проектите по ОП РЧР са имали идентичен обхват работили лица с тези на националните програми само през 2012 г. Оттук може да се направи извода, че националните програми до момента са имали по-съществено значение за директното и краткосрочно понижаване на безработицата, докато схемите по ОП РЧР са приоритетно насочени към повишаване на знанията, уменията и квалификацията на работната сила, и по този начин тяхното проявление върху безработицата е в по-дългосрочен план.

Структурата на разходите за програми и мерки за заетост показва значително преобладаващ дял на субсидираната заетост, както спрямо останалите типове мерки, така и в сравнение със съответната структура в останалите страни-членки на ЕС. В периода 2009-2011 г. структурата на средствата за активни мерки според типа на действие не се промени съществено спрямо предкризисния период. Основен дял, между 70 и 75%, заемаше директното създаване на работни места, следвано от мерките за насърчаване на заетостта, с нива между 10 и 19% от общите разходи, и обучението, с дял на разходите между 4 и 17%. С най-малък относителен дял на разходите от около 2% и под 1% се отличаваха, съответно, мерките за интеграция на хората с увреждания и за насърчаване започването на собствен бизнес. В резултат от значителното повишение на безработицата през 2009 г. и 2010 г. делът на субсидираната заетост се повиши, а през 2011 г., когато се наблюдаваше понижаване на регистрираните безработни спрямо предходната година, този дял намалел, при значително повишение на дела на разходите за обучение. Последното показва адаптиране на политиките съобразно текущата необходимост, но при сравненията с предкризисния период може да се каже, че единствената по-съществена разлика в структурата е малко по-високия дял на разходите за обучение, за сметка на по-нисък

такъв на мерките за насърчаване на заетостта. Така делът на директното създаване на субсидирани работни места в общите разходи за активна политика е най-висок, при това значително спрямо останалите мерки, както в условия на икономически растеж и ниски нива на безработица, така и в условия на криза.

Граф. 43: Структура на разходите за активни мерки според типа на действие в България

Източник: Евростат, МФ

Табл. 7: Структура на разходите за активни мерки според типа на действие в ЕС 10, 2011 г.

	Обучение	Мерки за насърчаване на заетостта	Мерки за интеграция на хората с увреждания	Пряко създаване на работни места	Стартиране на собствен бизнес
BG	16.7	9.9	3.0	70.2	0.3
CZ	6.8	24.6	52.0	15.1	1.6
EE	63.0	28.5	н. д.	1.0	7.5
LV	42.9	17.5	н. д.	38.8	0.9
LT	12.4	38.5	22.7	26.4	н. д.
HU	7.5	28.1	н. д.	62.0	2.4
PL	3.5	26.0	57.7	3.6	9.2
RO	22.0	56.1	н. д.	21.8	0.1
SI	31.5	15.8	н. д.	28.3	24.5
SK	0.2	44.6	18.7	5.6	31.0

BG – България, CZ – Чешка република, EE – Естония, LV – Латвия, LT – Литва, HU – Унгария, PL – Полша, RO – Румъния, SI – Словения, SK – Словакия

Източник: Евростат, МФ

Сравненията на структурата на разходите за активни мерки с останалите страни-членки на ЕС, в частност

ЕС 10, показват, че докато в България приоритетът е поставен върху субсидираната заетост, в другите страни ресурсът е насочен по-скоро към мерки за насърчаване на заетостта, интеграция на хората с увреждания, обучение (особено характерно за Прибалтийските страни, които регистрираха едни от най-високите нива на безработица през 2009–2010 г. в целия ЕС), както и подкрепа за стартиране на собствен бизнес (Словения и Словакия).

Динамика на доходите и производителността на труда

Възходящата динамика на доходите от труд през 2013 г. бе водещ фактор за повишаване на дела на компенсациите на наетите лица (КН) в брутната добавена стойност (БДС). Разгледано общо за икономиката отношението КН/БДС достигна 47.4% през 2013 г. спрямо 45.0% през 2012 г. Всички сектори се характеризираха с увеличение на разходите за труд като най-висока стойност беше регистрирана в услугите (51.3%), а в индустрията (42.9%) и селското стопанство (24.3%) разглеждания показател остана под средното за страната ниво. Наблюдаваното развитие беше резултат от растежа на компенсациите на наетите лица с 5.3% в номинално изражение, докато добавената стойност по текущи цени не отчете повишение спрямо предходната година. Промислеността отчете номинален растеж на добавената стойност от 0.9%, но той остана по-нисък от този на компенсациите на наетите (4.8%). В част от икономическите дейности в т.ч. строителство, търговия, транспорт, хотели и ресторанти и селско стопанство се наблюдаваше дори намаление на добавената стойност, което бе съпроводено от нарастване на компенсациите на наетите от 8.7%, 4.4% и 12.9%, съответно. Единствено във финансови и застрахователни дейности се наблюдаваше намаление на дела на разходите за труд, което се дължеше на спада на компенсациите на наетите (20.1%) в условията на значително увеличение на добавената стойност (7.3%).

Табл. 8: Дял (%) на компенсациите на наетите лица (КН) в брутната добавена стойност (БДС) в България и ЕС-28 през 2013 г.

Икономическа дейност	КН/БДС (%) ЕС 28		КН/БДС (%) България		Изменение на КН (%)	Изменение на БДС (%)
	2013	2013	2012	2013/2012		
Общо	55.3	47.4	45.0	5.3	0.0	
Селско стопанство	27.8	24.3	19.6	12.8	-9.0	
Индустрия	56.7	42.9	40.2	5.5	-1.1	
Промисленост	63.0	43.0	41.4	4.8	0.9	
Строителство	55.3	42.1	35.3	8.7	-8.9	
Услуги	55.6	51.3	49.5	5.1	1.3	
Търговия, транспорт и хотели & ресторанти	58.8	56.9	50.4	4.4	-7.5	
Информационни дейности	58.3	52.1	48.7	6.2	-0.7	
Финансови и застрахователни дейности	54.0	32.2	43.5	-20.5	7.3	
Професионални и административни дейности	58.7	64.0	57.1	9.1	-2.6	

Източник: Евростат, НСИ (СНС), МФ

Оценяването на разходите за труд като дял от ново-създадената добавената стойност в България показва наличието на сравнително предимство спрямо средното за ЕС-28 ниво в контекста на разходната конкурентоспособност на икономиката. През 2013 г. отношението КН/БДС в България (47.4%) остана по-ниско от стойността за ЕС-28 (55.3%). Дистанцията е по-съществена в сектор индустрия, което свидетелства за наличието на потенциал от гледна точка на запазване на конкурентоспособност в случаи на изпреварващо нарастване на заплатите спрямо производителността на труда. От сектор услуги подобна тенденция се наблюдава във финансови и застрахователни дейности, докато в останалите стойностите на разглеждания показател за България и ЕС-28 са близки.

Декомпозицията на доходната сметка показва, че през 2013 г. средствата за работна заплата и социално осигуряване на едно наето лице са се повишили с

6.6% в номинално изражение спрямо предходната година, докато броят на наетите лица се е понижил с 1.1%. В част от икономическите дейности се наблюдаваше положителен принос от страна на наетите лица към по-високия дял на разходите за труд в добавената стойност в т.ч. професионални и административни дейности и информационни дейности. Възходящата динамика на наетите в тях спрямо предходната година (5.1% и 2.0%, съответно) беше съчетана с по-нисък темп на растеж на доходите от труд (3.9% и 4.1%). Останалите дейности се характеризираха с намаление на наетите, но растежът на доходите в тях остана значителен с водещо влияние от страна на строителството (14.6%) и селско стопанство (12.9%). Компенсациите на един нает продължиха да се повишават в промишлеността и търговията също, но с темпове близки до отчетената средно за икономиката стойност (7.7% и 6.6%, съответно). Във финансови и застрахователни дейности беше отчетен съществен спад на доходите и наетите от съответно 20.1% и 0.6% на годишна база, което обуслови и намалението на разходите за труд в тях.

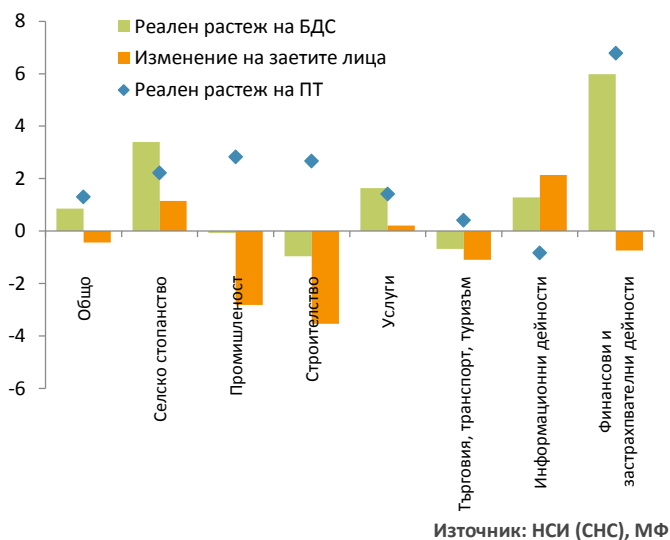
Табл. 9: Декомпозиция на КН и БДС през 2013 г.

Икономическа дейност	КН на 1 нает (%)	Наети (%)	БДС на 1 зает (%)	Заети (%)
	2013/2012	2013/2012	2013/2012	2013/2012
Общо	6.6	-1.1	0.4	-0.4
Селско стопанство	12.9	-0.1	-10.1	1.2
Индустрия	8.9	-3.2	2.0	-3.0
Промисленост	7.7	-2.7	3.8	-2.8
Строителство	14.6	-5.1	-5.5	-3.5
Услуги	5.2	-0.2	1.1	0.2
Търговия, транспорт и хотели & ресторанти	6.6	-2.1	-6.4	-1.1
Информационни дейности	4.1	2.0	-2.8	2.1
Финансови и застрахователни дейности	-20.1	-0.6	8.1	-0.7
Професионални и административни дейности	3.9	5.1	-7.0	4.8

Източник: НСИ (СНС), МФ

През 2013 г. доходите от труд се характеризираха с изпреварващ темп на растеж спрямо този на производителността на труда, както в номинално така и в реално изражение, което се отрази в нарастване на разходите за труд на единица продукция. Реалният растеж на производителността на труда²⁰ се забави до 1.3% спрямо 3.2% през 2012 г. Тази тенденция бе най-силно изразена в промишлеността, но въпреки това разглежданият показател продължи да нараства с по-висок от средния за икономиката темп от 2.8%. Наблюдаваното развитие се дължеше на продължаващия процес на оптимизиране на заетите лица, докато добавената стойност почти не се измени в реално изражение, отчитайки минимален спад от 0.1%. Низходящата динамика на заетостта в строителството също имаше водещ принос за нарастването на производителността на труда в него до 2.7%. Темпът на растеж на разглеждания показател се забави спрямо предходната година, имайки предвид че добавената стойност в строителството продължи да се характеризира със съществен спад.

Граф. 44: Декомпозиция на реалния растеж на производителността на труда през 2013 г. по икономически дейности

За разлика от индустрията, възходящата динамика на производителността в селското стопанство (2.2%) бе съпътствана от положителен темп на изменение на заетостта. Подобно развитие се наблюдаваше и в сектор услуги, където нарастването на реалната производителност достигна 1.4% с водещо влияние от страна на финансови и застрахователни дейности. Производителността в дейностите търговия, транспорт, хотели и ресторанти отчете минимално повишение от 0.5%, въпреки наблюдаваното оптимизиране на заетостта в тях.

През 2013 г. реалните разходи за труд на единица продукция²¹ (РТЕП) се повишиха с 6.1% в резултат от изпреварващия растеж на компенсациите на един нает (6.6%) спрямо този на производителността на труда (0.5%), измерени по текущи цени. Възходящата динамика на показателя бе преди всичко повлияна от дейностите селско стопанство, строителство и търговия, транспорт, хотели и ресторанти. Промишлеността, която в най-силна степен е изложена на пряка конкуренция от страна на външните пазари, също се характеризираше с растеж от 3.8% на РТЕП, което бе резултат от изпреварващия растеж на компенсациите на един нает (7.7%) спрямо този на добавената стойност (3.8%). Оценяването на текущото развитие от гледна точка на разходната конкурентоспособност на предприемачите показва, че високият темп на растеж на средната работна заплата в част от дейностите на промишлеността следва възходящата динамика на оборота за износ в тях в т.ч. производство на кокс и рафинирани продукти, производство на машини и оборудване, производство на текстил и производство на електрически съоръжения. В допълнение, трябва да се отбележи също, че с изключение на 2013 г. промишлеността е единствената дейност, където растежът на добавената стойност изпреварва този на компенсациите на наетите, както в пред-кризисния период, така и след нейното настъпване.

²⁰ Производителността на труда е изчислена като отношение между БВП по постоянни цени от 2005 г. и броя на заетите лица съгласно СНС.

²¹ Показателят е изчислен като отношение между БВП на един зает и компенсациите на един нает по текущи цени съгласно СНС.

Табл. 10: Динамика на средната работна заплата и оборота за износ в избрани дейности на преработващата промишленост

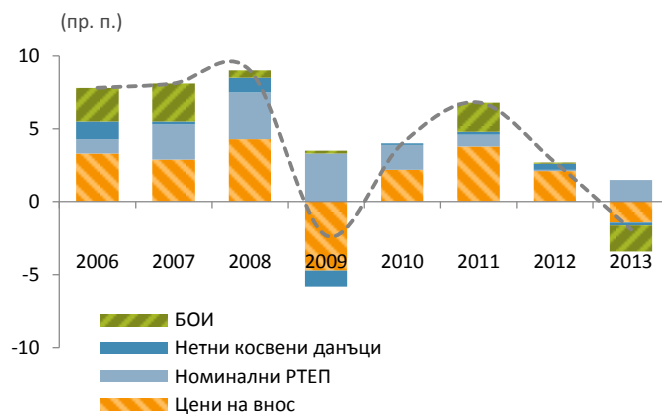
Икономическа дейност	Номинален растеж на оборота за износ в промишлеността (%)	Номинален растеж на сред- ната работна заплата (%)
	2013/2012	2013/2012
Производство на кокс и рафинирани нефтопродукти	21.9	13.9
Производство на основни метали и метални изделия, без машини и оборудване	8.9	7.0
Производство на текстил, облекло, обувки и други изделия от обработени кожи без косъм; обработка на кожи	11.4	10.6
Производство на електрически съоръжения	15.6	0.1
Производство на изделия от каучук, пластмаси и други неметални минерални суровини	8.7	4.2
Производство, неклассифицирано другаде; ремонт и инсталиране на машини и оборудване	13.0	9.0
Производство на компютърна и комуникационна техника, електронни и оптични продукти	24.9	8.1
Производство на дървен материал, хартия, картон и изделия от тях (без мебели); печатна дейност	10.3	10.9
Производство на машини и оборудване, с общо и специално предназначение	4.4	-2.1

Източник: НСИ, МФ

В контекста на ценовата конкурентоспособност на икономиката, измерена чрез номиналните РТЕП²², следва да се отбележи, че последните се повишиха с 5.2% през 2013 г. като темпът на изменение на показателя отчете известно ускорение спрямо предходната година. Оценката за дефлатора на крайното търсене, измерващ каналите на инфлационен натиск в икономиката, показва, че през разглеждания период НРТЕП са били единствения компонент, който има положителен принос. Влиянието на НРТЕП през текущия период остана съпоставимо спрямо предходната година, но

²² Показателят е изчислен като отношение между БВП на един зает по цени от 2005 г. и компенсациите на един нает по текущи цени съгласно СНС.

наблюдаваното понижаване при цените на вноса и брутният опериращ излишък обуслови низходящата динамика на дефлатора на крайното търсене.

Граф. 45: Приноси към дефлатора на крайното търсене през 2013 г.

Източник: АМЕСО, МФ

Развитието на доходите от труд през 2013 г. до голяма степен бе потвърдено и от данните за наетите и заплатите от Наблюдението на предприятията в по-голямата част от икономическите дейности. Сравнението на динамиката на средната работна заплата между данните от Наблюдението на предприятията и СНС показват, че основните различия се наблюдават в дейностите от сферата на услугите в т.ч. търговия, което се дължи на съществуващите методологични различия между двете наблюдения. В рамките на сектор индустрия с различия се характеризираше строителството, докато в добива и преработващата промишленост, както и селско стопанство растежът на средствата за работна заплата бе съпоставим.

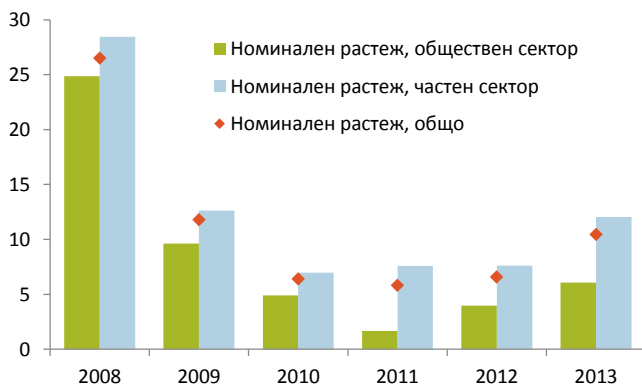
Табл. 11: Динамика на средствата за работна заплата на едно наето лице през 2013 г. (%)

Икономическа дейност	Наблюдение на предприятията	СНС
Общо	10.5	6.6
Селско стопанство	12.6	12.9
Индустрия без строителство	6.3	7.7
Строителство	1.9	14.6
Услуги	12.4	5.2

Източник: Евростат, НСИ, МФ

Според предварителните годишни данни на НСИ от Наблюдението на предприятията през 2013 г. растежът на средната работна заплата общо за икономиката бе 10.5% в номинално и 10.0%²³ в реално изражение спрямо предходната година. В обществения сектор номиналният растеж на показателя се ускори до 6.1%, а в реално изражение – до 5.7%. В частния сектор на икономиката средната работна заплата се характеризираше със значително по-високи темпове на изменение – 12.0% в номинално и 11.6% в реално изражение.

Граф. 46: Динамика на средната работна заплата (СРЗ) по сектори

Източник: НСИ, МФ

През 2013 г. работната заплата средно за целия бюджетен сектор се повиши номинално със 7.7%, а реално – със 7.3%. В сектор държавно управление номиналното нарастване на показателя възлезе на 6.2% и бе по-ниско от средния темп на изменение в бюджетния сектор. В сектор здравеопазване повишението на доходите от труд възлезе на 7.6%, а в образованието достигна 10.6. И в трите дейности ускореното повишаване на доходите бе съпътствано с намаление на средно списъчния брой наети лица от 0.8%, 0.1% и 0.7%, съответно. Динамиката на средната работна заплата в бюджетния сектор през разглеждания период остана по-ниска спрямо отчетените стойности в частния сектор на икономиката, което от своя страна

не създава предпоставки за допълнителен натиск върху доходите в частния сектор.

– Оценяване на динамиката на МРЗ през 2013 г.

Освен доходите в бюджетната сфера, друг важен инструмент на правителството при провеждане на политиката по доходите се явява минималната работна заплата (МРЗ). От януари 2013 г. размерът на МРЗ бе повишен от 290 на 310 лв., като по този начин нейното средногодишно увеличение спрямо 2012 г. възлезе на 9.4% в номинално изражение. Заложеният темп на изменение бе близък до този на средната работна заплата (10.5%), което от своя страна не е предпоставка за създаване на дисбаланси в икономиката. През 2013 г. отношението между размера на минималната и средната работна заплата (СРЗ) в страната се понижи с 0.4 пр.п. до 38.4% като стойността на разглеждания показател остана по-ниска спрямо нивата от пред-кризисния период, както и спрямо средното за страните от ЕС ниво (40-42%).

Табл. 12: Отношение на минималната работна заплата (МРЗ) в средната работна заплата (СРЗ)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
МРЗ, лв.	180	220	240	240	250	283	310
СРЗ, лв.	431	545	609	648	686	731	807
МРЗ/СРЗ (%)	41.8	40.4	39.4	37.0	36.5	38.8	38.4

Източник: МФ, НСИ

От макроикономическа гледна точка оценяването на динамиката на МРЗ следва да се разглежда в няколко направления. От една страна, повишението на минималните доходи през 2012 г. и 2013 г. имаше за цел да компенсира замразяването на размера на МРЗ в периода от началото на 2009 г. до септември 2011 г. След почти 3-годишното замразяване на равнището на МРЗ, правителството започна поетапно да актуализира нейния размер (270лв. през септември 2011 г. и 290 лв. през май 2012 г.), за да подкрепи най-ниско доходните групи на населението. В допъл-

²³ Дефлиран с ХИПЦ.

нение следва да се отбележи, че делът на лицата, които получават минимални доходи в края на 2013 г. възлиза на около 9% общо за икономиката²⁴. Разгледано на национално ниво, оценките за обхвата и нивото на МРЗ като дял от СРЗ, както и сравнението с останалите европейски страни показва, че отчетеното повишение не създава предпоставки за наличието на дисбаланс в т.ч. компресиране на доходите и ограничаване на възможностите за наемане на нискоквалифицирана заетост.

Друг важен аспект, който е необходимо да се разгледа с особено внимание е свързан с факта, че всяко увеличение на МРЗ води до автоматично повишение на минималните осигурителни прагове в онези групи професии и икономически дейности, които се намират на нивото на МРЗ, а оттук и до нарастване на разходите на работодателите за социално осигуряване. Това, което се наблюдаваше през 2013 г. бе повишаване на броя на групите професии в отделните икономически дейности, които се осигуряват на МРЗ. През разглеждания период техният брой възлезе на 112 или 14.6% от общия брой спрямо 77 или 10.1% през 2012 г. като повишението на МРЗ до 310 лв. доведе до промяна в структурата на лицата, които се осигуряват на нея. И ако през 2012 г. лицата, които са се осигурявали на МРЗ са обхващали предимно групата на *квалифицирани работници в селското, горското, ловното и рибното стопанство*, то през 2013 г. се повишава дела на лицата, които се осигуряват на МРЗ в професионалните групи *персонал, зает с услуга за населението, търговията и охраната и професии, неизискващи специална квалификация*. Имайки предвид, че в последните две групи са съсредоточени най-голям брой нискоквалифицирани лица приближаването на минималните осигурителни прагове до МРЗ ще означава, че всяко увеличение на минималните доходи ще има пряк ефект върху разходите на работодателите за труд. В потвърждение към направеното предположение се явяват данните

за договорените минимални осигурителни прагове по основни икономически дейности и професионални групи за 2014 г. В следствие на повишението на размера на МРЗ до 340 лв., групите професии, в които лицата се осигуряват на МРЗ нараства до 200 или 26.1% от общия брой, с основен принос от страна на *персонал, зает с услуга за населението, търговията и охраната и професии, неизискващи специална квалификация*. Всичко това показва, че се наблюдава свиване на гъвкавостта на работодателите по отношение на разходите за труд особено при нискоквалифицираните лица, тъй като все по-голям дял от тях се осигуряват на МРЗ и по този начин, всяко повишение на МРЗ води до автоматично повишение на разходите за социално осигуряване.

Наблюдаваната през последните години тенденция за скъсяване на дистанцията между нивото на минималните осигурителни прагове и размера на МРЗ обуславя необходимостта, нейното актуализиране занапред да бъде икономически обосновано и предвидимо, което ще гарантира конкурентните позиции и стабилността на предприемачите. От тази гледна точка следва да се отбележи, че наред със социалната функция, която изпълнява минималната работна заплата, важен аспект при определянето на нейния размер се явява и обвързването ѝ с показатели, отчитащи цикличното състояние на икономиката в т.ч. икономически растеж, производителност на труда. В противен случай, доходите на по-нискоквалифицираните ще се приближат до тези с висока квалификация и би пречатвало разрешаването на проблема със структурната безработица, особено сред нискоквалифицираните, а това от своя страна ще окаже натиск върху изпълнението на основни цели на икономическата политика за ръст на работните места и понижаване на безработицата.

За трета поредна година в задълбочения преглед на макроикономическите дисбаланси за България Европейската комисия заключава, че е необходим внимателен преглед на системата на минималните доходи,

²⁴ По данни на НСИ от Наблюдението на предприятията.

който да установи дали нейното прилагане не влошава възможностите за заетост на нискоквалифицираните и лицата без квалификация. В рамките на задълбочения преглед за 2014 г. към препоръките за страната беше отбелязана и необходимостта от изготвянето на механизъм за актуализиране на минималната работна заплата, който да е съобразен с динамиката на средната работна заплата и да отчита конкурентоспособността на предприятията. В контекста на отправените препоръки, анализа на осигурените лица по икономически дейности, професионални групи, региони и размер на предприятието, изготвен в рамките на Министерство на финансите, показва че част от икономическите дейности, които обхващат най-голям брой осигурени на минимален доход лица в т.ч. търговия и хотели и ресторанти, изпитват негативно влияние от повишението на минималните доходи от 2009 г. насам. Това е характерно най-вече за региони, които се характеризират с най-високи нива на безработица, по-слабо икономическо развитие и по-ниски нива на заплатите спрямо средните за страната, като Северозападен, Североизточен и Северен централен. В други дейности, като строителството например, което е и един от най-силно засегнатите от кризата отрасли, след 2009 г. минималните прагове не се повишават и намалението на заетостта се свързва преди всичко с по-ниската икономическа активност. Детайлният анализ на динамиката на осигурените лица по райони на планиране и размер на предприятието показва, че в периода от 2009 до 2012 г. търсенето на нискоквалифицирани лица в средните и големи предприятия продължава, независимо от увеличението на минималните осигурителни прагове като тази тенденция е в сила за дейностите търговия, хотели и ресторанти и транспорт. По-съществен натиск върху разходите за труд в следствие на увеличението на минималните осигурителни прагове може да се търси при микро предприятията в Северозападен, Северен централен и Югоизточен райони. Трябва да се отбележи, обаче, че броят на осигурените лица в микро предприятията намалява

във всички райони на планиране, но тук влияние оказва също и процеса на навлизане на по-големи по размер предприятия, които се явяват по-конкурентоспособни от микро предприятията при равни други условия.

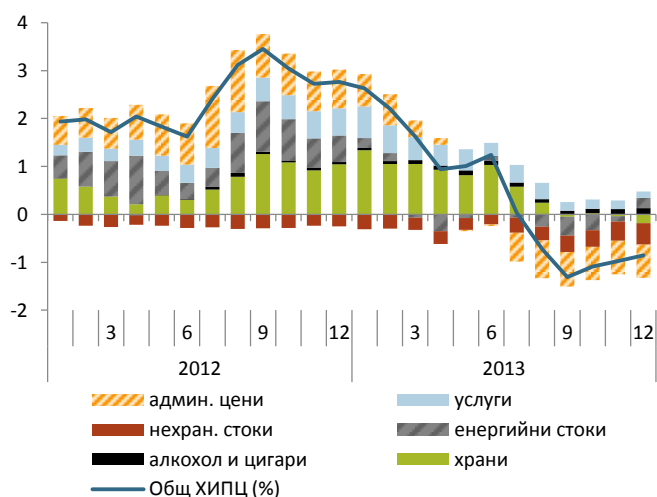
Оценяването на динамиката на минималните доходи в т.ч. МРЗ и минимални осигурителни прагове показва, че е необходимо да се търсят начини за усъвършенстване на системата за тяхното договаряне, която следва да отчита определени социално-икономически параметри, както и да се постигне по-висока степен на покритие на приетите договорености на ниво размер на предприятие, за да не се допуска свиване на възможностите за достъп до заетост на най-уязвимите групи на пазара на труда. ●

Инфлация

Развитието на потребителските цени в страната през 2013 г. се характеризираше с отчетлив процес на дезинфлация. През второто полугодие годишният темп на инфлация дори премина на отрицателна територия и към декември бе -0.9%, а средногодишното изменение на ХИПЦ възлезе на 0.4%. Няколко са основните фактори за динамиката на инфлацията в страната, като сред тях се нареждат най-вече низходящият тренд при международните цени на основните суровини и продължаващото поскъпване на еврото, но също така и наличието на свободен капацитет за производство и сравнително ниското вътрешно търсене. От вътрешните фактори съществено влияние оказва и понижението на административните цени през годината.

Граф. 47: Принос по основни компоненти на ХИПЦ

(пр.п., на годишна база)

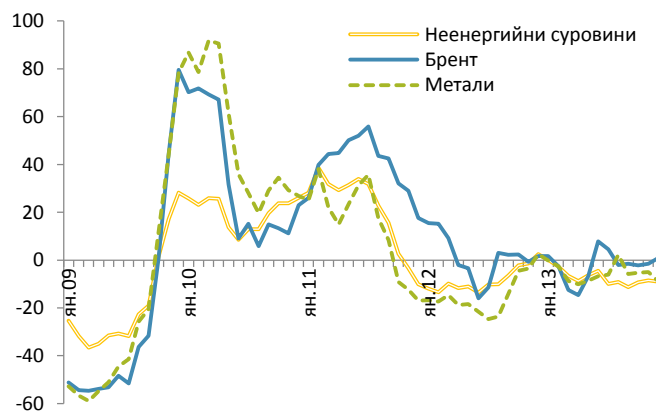
Източник: НСИ, МФ

Динамиката на международните цени на суровините оказва силно влияние върху инфлационните процеси в страната. В годините непосредствено преди кризата, интензивният растеж в нововъзникващите икономики доведе до ускорено нарастване на цените на суровините. През последните години обаче тези пазари забавиха ръста си, което допринесе за пони-

жение на международните цени по линия на по-слабото търсене. Динамиката при цените на неенергийните суровини бе отрицателна почти от началото на 2013 г. По отношение на селскостопанските продукти, добрата реколта през годината в световен мащаб доведе до значителен спад в международните цени на зърнените храни и маслодайните култури, което от своя страна се отрази в осезаемо забавяне в годишния темп на инфлация при храните в страната през второто полугодие. В края на годината цените им дори отчетоха спад от 0.8% на годишна база, при ръст от 4.6% през декември 2012 г. Динамиката при пазарните цени на автомобилните горива също следваше развитието на международните цени на суровия нефт, като се характеризираше с известни колебания през годината. Отчетеното поевтиняване по месеци на годишна база през второто полугодие се забави и в края на годината енергийните стоки (без административни цени) отчетоха минимално поскъпване от 2.2% при 6.3% година по-рано.

Граф. 48: Международни цени на суровините в щ.д.

(изменение в %, на годишна база)

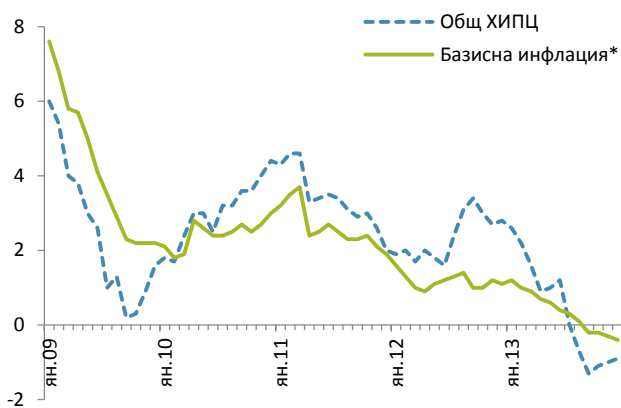
Източник: Световна банка

Базисната инфлация (от общия индекс са изключени непреработените храни и енергийните стоки) се забави осезаемо през годината, като след месец септември бе дори отрицателна по месеци на годишна база. От една страна, това се дължеше на исторически ниския темп на поскъпване при услугите, който се забави до 0.6% към декември (административните

цени са изключени). Това до голяма степен бе резултат от свитото потребление на домакинствата, но също така и от вторични ефекти от по-ниските цени на горивата и хранителните стоки за отчетеното забавяне на поскъпването при транспортните услуги и общественото хранене. Дефлацията при цените на нехранителните стоки, от своя страна, се ускори, като достигна 2.3% в края на годината, а за това допринесоха както слабото търсене, така и по-ниските цени на вноса.

Граф. 49: Динамика на ХИПЦ в България

(изменение в %, на годишна база)

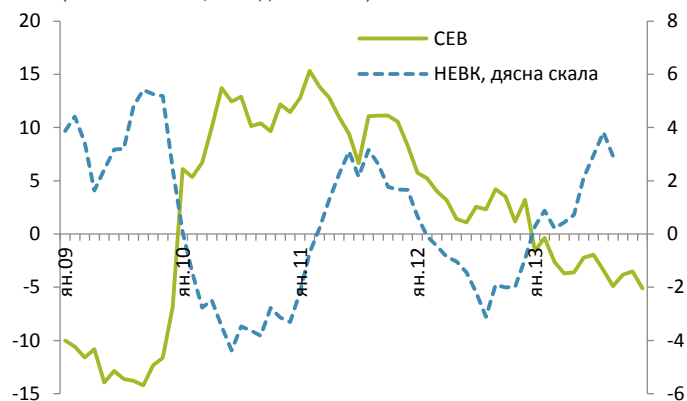

* Общият индекс без непреработени храни и енергийни стоки.

Източник: Евростат

Граф. 50: НЕВК* на лева и стойност на единица внос** (СЕВ)

(изменение в %, на годишна база)

* Номинален ефективен валутен курс на лева спрямо валутите на 41 индустриални страни. Положителното изменение на НЕВК означава поскъпване.

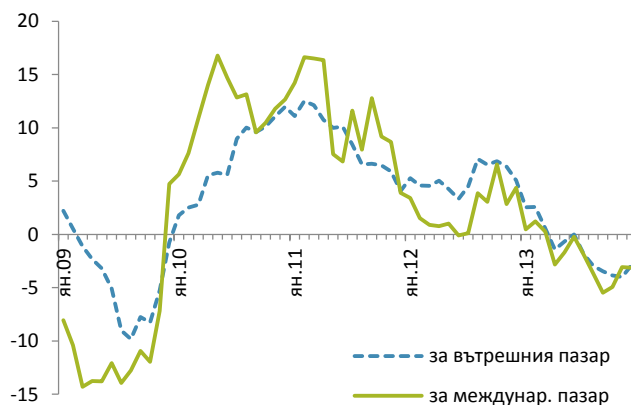
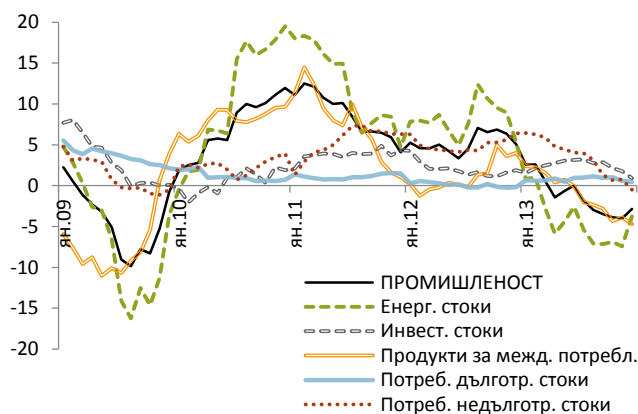
** Внос на България от страните от целия свят.

Източник: ЕК, Евростат

Дефлационен ефект по линия на по-ниските цени на вноса имаше не само през описаните вече по-горе в текста ефекти от понижението на международни цени. Влияние за този процес оказва и продължаващото поскъпване на еврото, започнало още в средата на 2012 г. Това доведе до съществено нарастване на номиналния ефективен валутен курс на лева спрямо валутите на основните ни търговски партньори, което от своя страна се пренесе върху потребителските цени в страната не само по линия на по-ниските разходи за производство, но също така и на по-ниските цени на внесените готови потребителски стоки, преизчислени в лева.

Граф. 51: Динамика на цените на производител в промишлеността

(изменение в %, на годишна база)

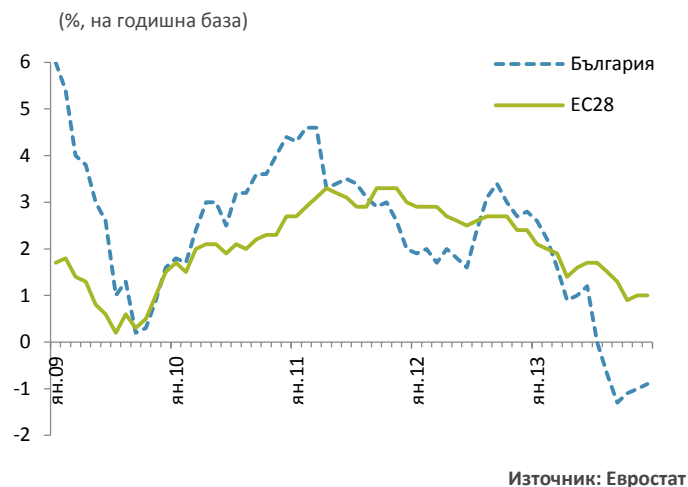
Източник: НСИ, Евростат

Цените на производител на промишлена продукция както за износ, така и тези за вътрешния пазар бяха на отрицателна територия почти от началото на годината. Това се отнасяше най-вече за вътрешните цени на производител на енергийни стоки и продукти за междинно потребление, които се влияят в най-голяма степен от цените на вносните суровини. Останалите компоненти на индекса бяха по-скоро под влияние на ниската икономическа активност в страната. При цените на производител на недълготрайни потребителски стоки бе наблюдавано по-съществено забавяне, в сравнение с дълготрайните стоки, но това може да бъде отдадено най-вече на забавяне на производствената инфлация при храните, която дори премина в дефлация в края на третото тримесечие.

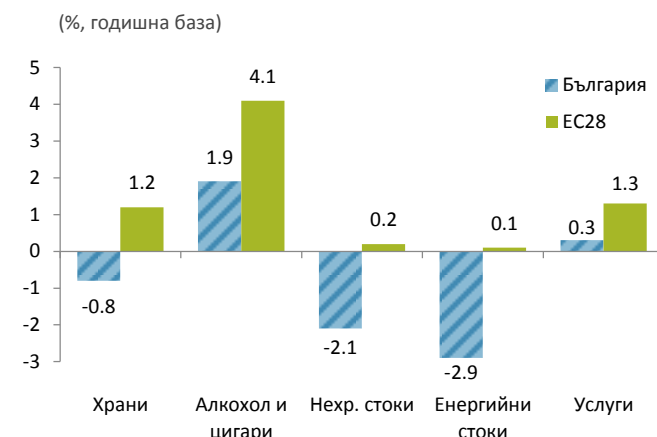
От вътрешните фактори с най-голямо директно влияние за понижението на общия индекс бе намалението в административно регулираните цени, което в края на годината възлезе на 3.9%, а приносът им за понижението на общия ХИПЦ се оценява на -0.7 пр.п. Голяма част от този принос се дължеше на направените корекции в цената на електроенергията за битови потребители, съответно през март и август, като натрупаното ѝ понижение към декември възлезе на 11.1%. С по-ниски цени бяха също топлоенергията, централно газоснабдяване, лекарствата.

Инфлацията в страната бе по-ниска в сравнение със средното за ЕС-28, като отклонението ѝ по месеци на годишна база бе по-съществено през втората половина на годината. Изменението на цените при всички основни компоненти на ХИПЦ бе по-ниско от това за Съюза, но особено видима тази тенденция бе при енергийните и неенергийните нехранителни стоки (виж приложената графика). Най-съществено влияние за разликата при първата група оказаха пониженията при административно регулираните цени на електрическа и топлинна енергия през годината. При втория компонент на ХИПЦ обаче влиянието бе както по линия на ниските цени на внос, така и на слабото потребителско търсене в страната.

Граф. 52: Изменение на общия ХИПЦ

Граф. 53: Изменение по основни компоненти* на ХИПЦ към декември 2013 г.

* За разлика от останалите графики в частта за инфлацията, при тази административните цени не са изключени от съответните компоненти на ХИПЦ.

Според изчисленията от Евростат индекс, който изолира влиянието на промените в косвените данъци (ДДС и акцизни ставки), няма разлика между общата инфлация и индекса при постоянно ниво на данъците (HICP at constant tax rates) за България. Вторият индикатор бе с 0.2 пр.п. по-нисък средно за страните от ЕС-28. Това показва, че приносът на повишенията в косвените данъци средно за страните от ЕС възлиза на 0.2 пр.п. ●

Външен сектор

ТЕКУЩА СМЕТКА

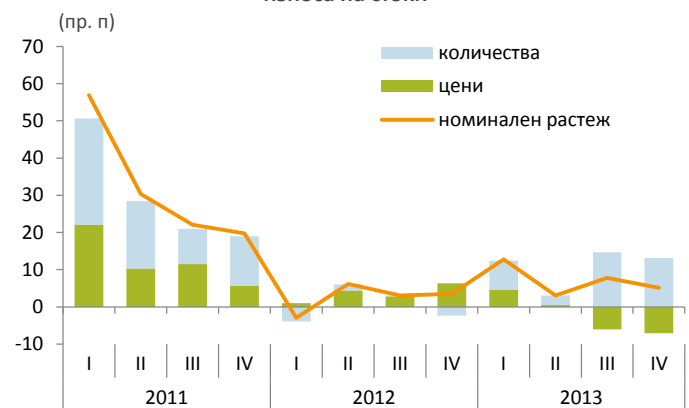
През 2013 г. динамиката на платежния баланс се определяше от стабилизиране на външната среда и спад на вътрешното търсене.

Текущата сметка достигна рекордно висока положителна стойност от 751 млн. евро, като продължи да бъде зависима главно от промените в търговията със стоки. Номиналният ръст на износа достигна 7%, отразявайки основно активизиране на търговията с държави-членки. При износа към трети страни бяха отчетени относително по-слаби растежи през първото полугодие, а през последните месеци на годината беше отчетен спад в сравнение с 2012 г. През 2013 г. постепенното възстановяване на икономическата активност в ЕС, наред с благоприятни базови ефекти от 2012 г., доведоха до значителен реален растеж в износа на страната. Същевременно понижението на международните цени, отразено в съществено забавяне и дори спад в цените на производител, доведе до формиране на отрицателни дефлатори на вноса и износа. Обезценката на еврото спрямо щатския долар през втората половина на годината нямаше съществен принос за задържане на по-високи ценови нива. В резултат номиналният растеж на износа бе основно движан от повишение в количествата, докато цените имаха отрицателен принос.

Такава динамика бе наблюдавана сред повечето от стоките за износ – зърнени култури, тютюн и тютюневи изделия, минерални горива, текстил, чугун и стомана и благородни метали. При групата машини и оборудване бе отчетено значително нарастване във физическия обем наред с леко покачване на износните цени. Затова и по-съществено номинално повишение бе отчетено именно при износа на инвестиционни стоки (13.3%), които увеличиха дела си до 17.8% от общия износ. Положително развитие се наблюда-

ваше във всички подгрупи като по-съществен бе ръстът при електрически машини (20.9% спрямо 2012 г.) и резервни части (22.5%). Суровините останаха водеща група в износа на страната, с дял от 43.4%. Ръстът в износа на суровини за хранително-вкусовата промишленост и благородни метали компенсирала послабия експорт на желязо, стомана, торове и химически продукти. При потребителските стоки продължи нарастването на износа на лекарства и козметика (ръст от 14.6%) и храни (10%).

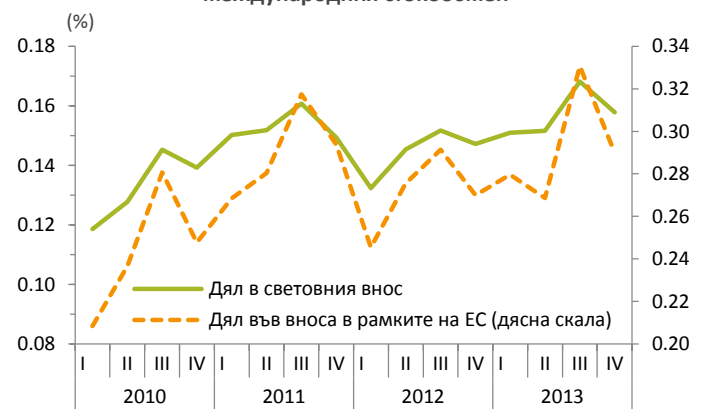
Граф. 54: Принос на количествата и цените в изменението на износа на стоки

Източник: НСИ, МФ

Ускорението в растежа на износа през 2013 г. се отрази в увеличение на пазарните дялове на страната в международната търговия и вноса в рамките на ЕС, подчертаващи подобрената експортна конкурентоспособност.

Граф. 55: Дял на българския износ в международния стокообмен

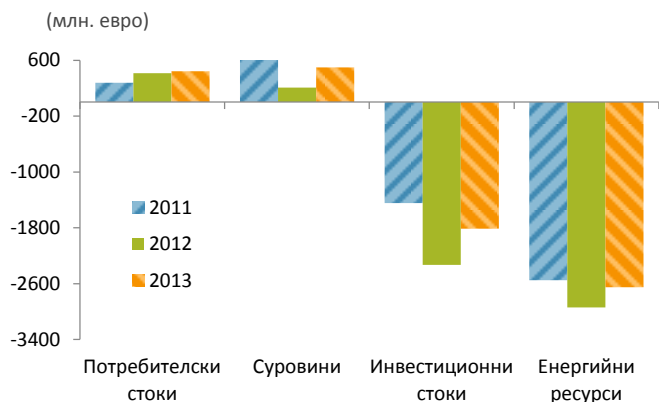

Източник: НСИ, МФ

Същевременно слабото вътрешно търсене, отразяващо спада в потреблението и инвестициите, имаше задържащ ефект върху нарастването на количеството внесените стоки.

Номиналният внос за годината нарасна с 1.4%, при ръст от 8.1% през 2012 г. Низходящата динамика на международните цени имаше отрицателен принос за номиналното изменение и на вноса. Най-съществен спад в цените бе отчетено при групите минерални горива и метали. По-малкият количествен внос на въглища и по-ниските цени на останалите горива се отрази в номинален спад във вноса на енергийни ресурси от 6% през 2013 г. Понижение бе отчетено и при вноса на инвестиционни стоки (спад от 0.9%), докато делът на потребителски стоки и суровини леко се покачи, отразявайки по-висок внос на руди, лекарства и пластмаси.

Граф. 56: Нетен износ по групи стоки

Източник: БНБ, МФ

Въпреки отчетените динамики, през изминалата година не беше наблюдавана съществена промяна в структурата на външната търговия. Страната е нетен износител на суровини и потребителски стоки. България има отрицателен търговски баланс при инвестиционните стоки, но това е типично за икономиките, които са в процес на реална конвергенция. Остава зависимостта от вноса на енергийни ресурси. По данни на БНБ през 2013 г. търговският дефицит е намалял с 295 млн. евро в резултат на по-ниските цени на суров петрол, природен газ и петролни про-

дукти спрямо същия период на 2012 г., докато салдото по текущата сметка се е подобрило с 305.2 млн. евро.

И през 2013 г. бе отчетен излишък по статията услуги, но за първи път след кризата статията имаше отрицателен принос за динамиката на текущата сметка.

Балансът възлезе на 2.1 млрд. евро или 5.3% от БВП, понижавайки се с 11.4% спрямо 2012 г. Спадът се дължеше на по-ниско салдо на *транспортни и други услуги* и минимален растеж на излишъка в позицията *пътувания*.

По-активният стокообмен на България допринесе за активизиране на транспортните услуги.

Силният ръст на износа на стоки се отрази в повишение от 4% в транспортни услуги, предоставени на чужденци. Същевременно обаче, въпреки че вносът на стоки нарасна по-бавно от износа, нарастването на вноса на транспортни услуги от 6% изпревари ръста на износа. В резултат, излишъкът по статията от 105.7 млн. евро остана под стойността за предходната година.

Туризмът продължи да бъде основен източник на приходи в страната.

Излишъкът по статията за 2013 г. възлезе на 1.9 млрд. евро, но остана почти непроменен спрямо салдото през 2011 и 2012 г., след като нарастването в приходите от износ бе почти изцяло компенсирано от по-висок внос. В продължение на тенденцията от 2011 г, туристическият сектор в България показва ценова гъвкавост и ценовата компонента имаше минимален принос за по-големите приходи от пътувания. Увеличението в износа се дължеше на повечето посещения на чужденци. По данни на НСИ туристите от Русия и Украйна са се увеличили със съответно 18% и 19%, което превръща Русия във водещ пазар за българския туризъм. Интересът от държавите-членки остана почти непроменен като повечето посещения от Германия и Румъния компенсираха спадащия брой туристи от Великобритания и Гърция.

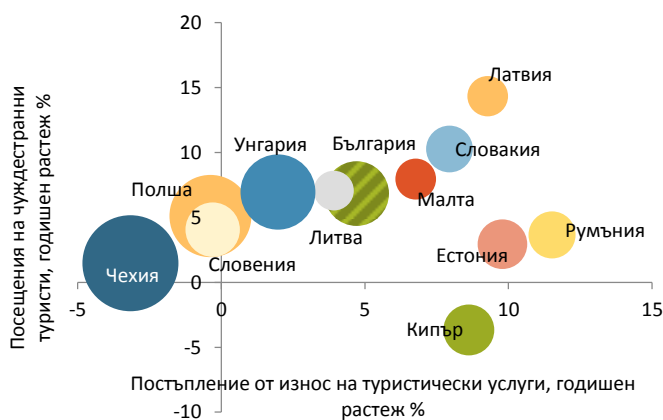
Граф. 57: Посещения с цел почивка и екскурзия по страни, 2013 г.

Източник: Изчисления на МФ по данни на НСИ

Ако разгледаме броя на посещенията на чужденци в страната като индикатор за търсенето и промяната в приходите от пътувания като индикатор за стабилността на сектора чрез привличаните парични потоци, то България е сред страните, чийто туристически сектор се развива и по двата критерия. Страната се намира в 1-ви квадрант на графиката (вж. граф. 58), като се отчитат по-високи постъпления, наред с повече посещения на чужденци в страната. Страната ни се намира в по-добра конкурентна позиция спрямо Чехия, Полша Унгария и Словения, но приходите от износ отбелязват по-слаб ръст спрямо Румъния, Латвия, Естония и Словакия.

Граф. 58: Конкурентност на българския туризъм*

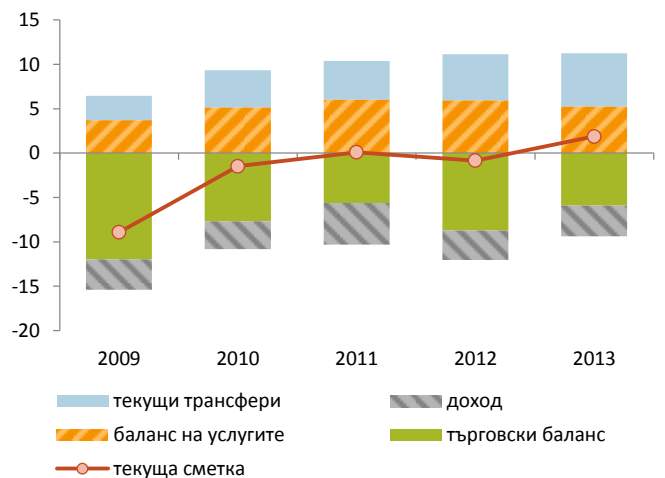
*Размерът на мехурчетата отразява броя посещения на чуждестранни туристи.

Източник: Изчисления на МФ по данни на Евростат

Традиционно положителното салдо по позицията **други услуги** през 2013 г. бе почти балансирано в резултат от съществен спад в износа. За първи път бе наблюдавано понижаване в износа на **комуникационни и компютърни и информационни услуги**, приходите от които показаха устойчивост дори и в периода на икономическа криза. Отчетеното през 2012 г. нарастване в износа на **строително-монтажни услуги** не продължи през 2013 г. и след понижаване през повечето от месеците бе регистриран годишен спад от 69.1%. Принос за влошаването на баланса по сметката имаха и **други бизнес услуги** (вкл. консултантски услуги) с дефицит от 213.6 млн. евро.

Лекото покачване на дивиденди и лихвените плащания към чуждестранни фирми доведе до повишение на дефицита по статия доход, а ускореното изплащане на средства от ЕС подобри салдото по текущи трансфери. Нетният доход имаше отрицателна стойност в размер на 3.5% от БВП, при 3.3% през 2012 г. Излишъкът по текущи трансфери нарасна с 0.8 пр.п. до 6% от БВП. Тази динамика, наред с подобрието в търговския баланс, се отрази в натрупването на рекордно висок излишък по текущата сметка (1.9% от БВП)

Граф. 59: Динамика на текущата сметка (% от БВП)

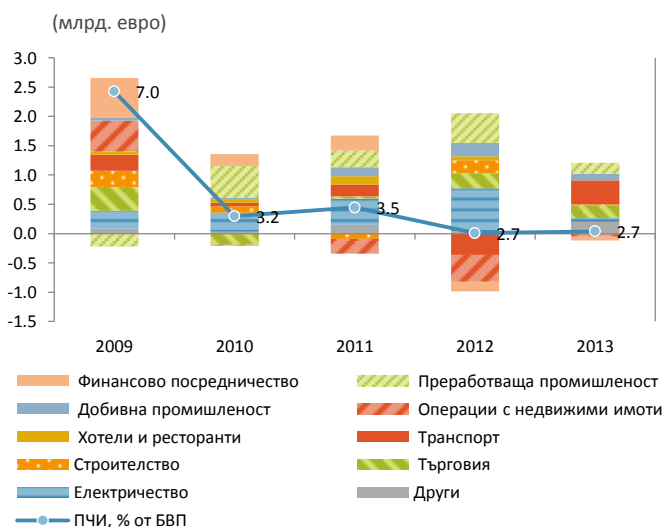
Източник: БНБ

ФИНАНСОВА СМЕТКА

Финансовата сметка през 2013 г. бе отрицателна в размер на 1.5 млрд. евро при излишък от 1.4 млрд. евро през 2012 г. Изходящите потоци бяха свързани основно с увеличаване на активите, държани от български банки в чужбина под формата на валута и депозити. През годината общо изнесените средства от финансовия сектор възлязоха на 2.5 млрд. евро (1.9 млрд. евро чрез активи и 631.8 млн. евро чрез пасиви в портфейлни и други инвестиции).

Входящите финансови потоци бяха основно под формата на преки чуждестранни инвестиции (ПЧИ). Привлечените чуждестранни инвестиции за 2013 г. бяха в размер на 1.2²⁵ млрд. евро, което бе с 22 млн. евро (2.1%) повече спрямо 2012 г. Дяловият капитал формира по-голямата част (93.1%) от влезлите в страната ПЧИ, следван от реинвестирана печалба (13.7%), докато дъщерните дружества нетно изплащаха кредити, отпуснати от компаниите-майки.

Граф. 60: Разпределение на потоците от ПЧИ в България по сектори

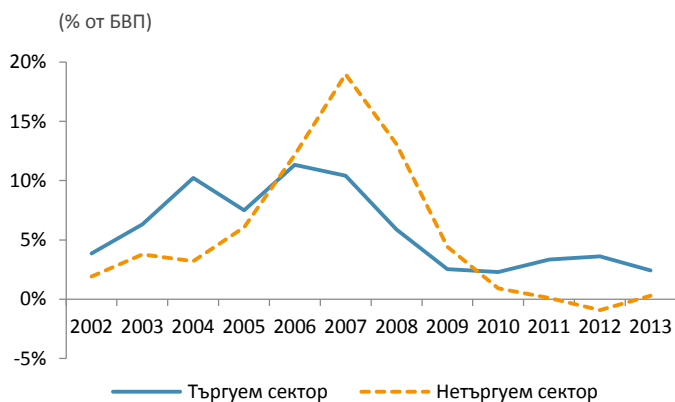

Източник: БНБ, НСИ

От гледна точка на отрасловата структура на инвестициите за 2013 г., ПЧИ бяха насочени предимно към секторите *транспорт* (37.7%), *търговия* (19.8%) и *преработваща промишленост* (17.3%).

Въпреки относително ограничените входящи чуждестранни инвестиции се запазва положителната тенденция основна част от тях да са насочени в търгуемите сектори на икономиката. Инвестициите в нетъргуемия сектор в страната се увеличиха рязко в периода 2006-2008 г. по аналог на глобалните процеси на активизиране на строителството и търговията с недвижिमости. Последвалата световна финансова криза и оттеглянето на инвеститорите от тези дейности се отрази и в значителен спад на входящите ПЧИ в нетъргуемия сектор и запазването им на минимални нива през последните години. Ограничението на инвестициите в търгуемите сектори обаче бе значително по-слабо. Така формираната структурата на инвестициите към момента е по-благоприятна за растежа на икономиката в средносрочен и дългосрочен период.

Граф. 61: Разпределение на входящите потоци от ПЧИ в търгуемия и нетъргуемия сектор на икономиката*

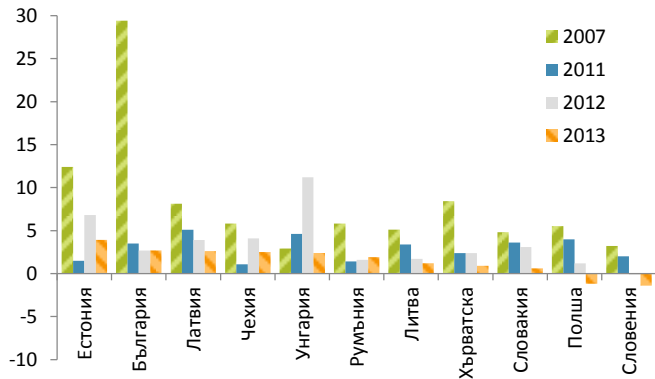
* Търгуемият сектор включва селско стопанство, добивна и преработваща промишленост, производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия, газообразни горива и вода, търговия, транспорт, складиране и съобщения, хотели и ресторанти.

Източник: Изчисления на МФ по данни на БНБ, НСИ

²⁵ Данните не са окончателни и според методологията на БНБ подлежат на ревизия 15 месеца след изтичането на отчетния период.

Сред новите държави-членки България бе на пето място по дял на ПЧИ в БВП за първото полугодие на 2013 г.

Граф. 62: Привлечени ПЧИ, дял в БВП, ЕС-11

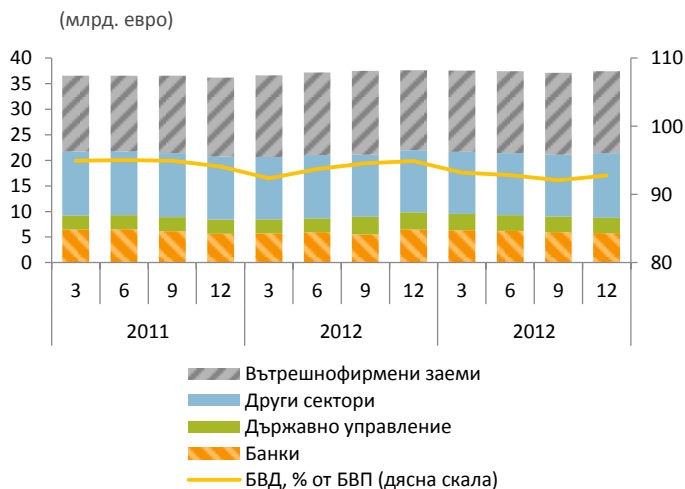
Източник: Евростат

След изплащането на лихва и главници по Глобални облигации външният дълг на Държавно управление запази по-ниско ниво и към края на 2013 г. бе 8.3% от БВП, при 8.7% през 2012 г. Намаление бе отчетено както в краткосрочната, така и в дългосрочната задлъжнялост на банковия сектор и към декември 2013 г. външният дълг на банките се понижи до 14.4% от БВП в сравнение с 16.2% към същия момент на 2012 г. Външната задлъжнялост на нефинансовия частен сектор следваше низходяща динамика до ноември, когато финансиране чрез емисия на облигации на Българската телекомуникационна компания и Българския енергиен холдинг, закупени основно от чуждестранни инвеститори, доведе до нарастване на дългосрочния дълг на *други сектори*. Задълженията формирани от отпускане на вътрешнофирмени заеми от компаниите-майки към месни дъщерни дружества останаха почти без промяна (39.7% от БВП). ●

БРУТЕН ВЪНШЕН ДЪЛГ

Динамиката на външния дълг на България (БВД) през 2013 г. бе свързана основно с погасяването на емисия държавни облигации през януари и продължаващото ограничаване на задълженията от страна на банковия сектор.

Граф. 63: Брутен външен дълг

Източник: БНБ, НСИ

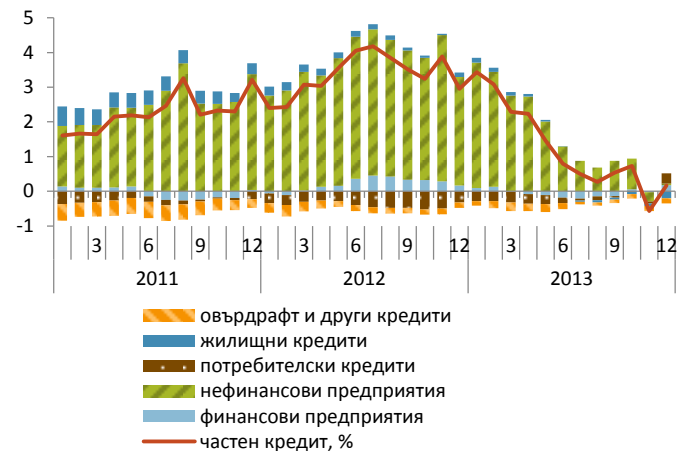
Финансов сектор

Основните тенденции в развитието на българския банков сектор от предходната година останаха в сила и през 2013 година. Несигурността продължи да бъде сред основните характеристики на макроикономическата среда през по-голямата част от годината, което се отрази върху поведението на икономическите агенти при разпределянето на финансовите им ресурси. Търсенето на кредити продължи да намалява, докато за сметка на това спестяванията на домакинствата продължиха да нарастват със стабилни темпове, въпреки непрекъснатата тенденция на понижение на лихвените проценти. От своя страна, банките запазиха високите си показатели за ликвидност, капиталова адекватност и в края на годината успяха да отчетат положителна, но по-ниска спрямо 2012 г. неаудитирана печалба. Системата на валутен борд продължи да бъде важен фактор за стабилността на финансовата система. Международните валутни резерви успяха да осигурят повече от достатъчно покритие на паричната база, вноса на стоки и услуги и краткосрочния външен дълг.

Основната дейност на банките – кредитирането, се развиваше в низходяща посока през цялата 2013 г.

Кредитът за частния сектор последователно забавяше темпа си на растеж на годишна база от 3% в края на 2012 г. и завърши годината нараствайки едва с 0.2%. По-забележимо забавяне на растежа бе налице през втората половина на годината, когато се прояви и известен базов ефект, след като частният кредит достигна най-високите си ръстове за предходната година в началото на третото тримесечие. Като основна причина за слабата кредитна активност може да се посочи слабото и понижаващо се търсене на кредитен ресурс от страна най-вече на фирмите и в по-малка степен на домакинствата.

Граф. 64: Годишен ръст и принос на компонентите на кредита за частния сектор

Източник: БНБ, МФ

Кредитите за нефинансови предприятия, които определят динамиката на целия частен кредит, забавиха съществено нарастването си. В края на 2013 г. то се сведе до 0.1% годишно при 5% в края на предходната година. Като се вземат предвид свръхликвидността на банките, рекордно ниските лихвени нива в световен мащаб (ограничаващи възможностите им да реализират печалби извън кредитирането) и сравнително ниските лихвени проценти по кредитите, слабият ръст на корпоративния кредит би следвало да бъде отдаден на липсата на търсене на заемни ресурси. Основният източник на икономически растеж през годината беше износоът. По този начин отраслите, свързани с износа (условно формиращи търгуемия сектор на икономиката) би следвало на теория да имат по-добри финансови резултати и респективно по-добра кредитоспособност спрямо отраслите от нетъргуемия сектор²⁶, като се има предвид понижението на годишна база на частното потребление и на продажбите на промишлените предприятия за вътрешния пазар.

На практика ситуацията с кредитоспособността на търгуемия сектор не е толкова оптимистична. Въпреки, че реалната брутна добавена стойност в тези от-

²⁶ Виж Yong (2013), Schneider&Tornell (2004).

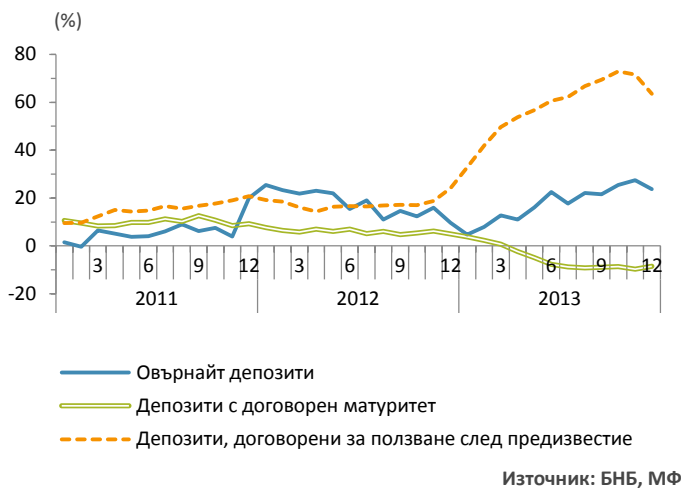
расли остана без съществени изменения спрямо предходната година, запазилите се относително високи ръстове на компенсацията на наетите допринесе за свиването на брутни опериращ излишък. Това не е предпоставка за нарастване на инвестиции (респективно за нужда от инвестиционни кредити) и косвено се подкрепя от спада на общите инвестиции в икономиката. От гледна точка на платежоспособното търсене на заемни ресурси, това до голяма степен го приравнява до търсенето на оборотни средства, които по принцип заемат относително по-малък дял в обема на фирменото кредитиране. В крайна сметка, за компаниите-износители е било по-лесно да разчитат на вътре-фирмено финансиране (по-голям дял от ПЧИ през 2013 г. бе насочен именно към търгуемите отрасли) и търговски кредити, отколкото да кандидатстват за банков кредит, което обяснява липсата на търсене на корпоративни кредити през годината.

Кредитите за домакинства поддържаха отрицателен ръст на годишна база през цялата 2013 г., но спадът им постепенно се ограничи и от 1% в края на предходната година достигна 0.2% в края на декември. Двата им основни компонента (потребителските и жилищните кредити) следваха противоположни тенденции. Потребителските кредити приключиха 2012 г. с понижение от 2.3%, но след средата на 2013 г. спадът им се забави и в края на декември те регистрираха положителен годишен растеж от 2.2%. Положителното развитие може да се свърже с нарастването на потребителското доверие в края на годината, както и със забавянето на спада на потреблението на домакинствата. От своя страна, жилищните кредити растяха със смаляващ се темп през първото полугодие, а от началото на второто започнаха да се свиват на годишна база, като понижението им в края на декември достигна 1.2% (при растеж от 0.8% година по-рано). Изменението на този тип кредити най-вероятно отразява несигурността, както от гледна точка на домакинствата, така и на банките. Въпреки сигналите за възстановяване потреблението на до-

макинствата (забавен спад на крайните потребителски разходи и забавен ръст на депозитите), те все още са предпазливи да обвържат дългосрочно доходите си със задължения. Задържащ психологически ефект имаше и обществения дебат около промените в Закона за потребителския кредит, които в крайна сметка не станаха факт до края на годината. Предпазливостта на банките, въпреки рекордно ниските лихвени проценти, се изразяваше в усложнените и утежнените кредитни условия (превод на работна заплата, задължителна застраховка, задължение за ползване услугите на конкретен пенсионен фонд и многобройни такси и комисионни), които затрудниха достъпа до ипотечните заеми. Политиката на банките в това отношение се обуславяше от факта, че цените на жилищата (респективно на обезпеченията) не бяха показали окончателно прекъсване на негативната си тенденция.

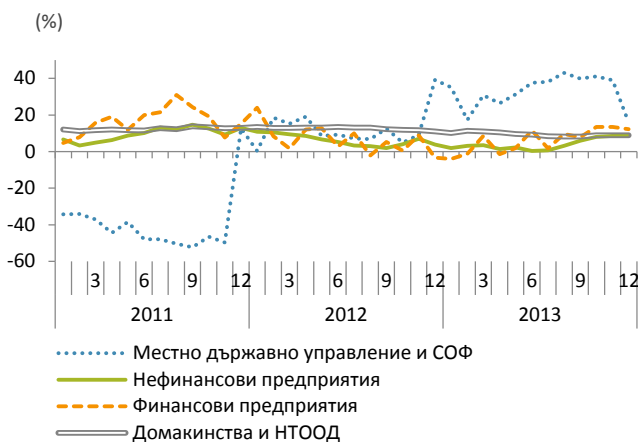
За разлика от кредитите, депозитите на частния сектор нарастваха устойчиво и в края на декември постигнаха годишен ръст от 9.4% и дори се ускориха спрямо година по-рано, когато темпът им на увеличение бе 8.4%. От началото на 2013 г. бе въведено данъчно облагане върху доходите от лихви по срочни депозити на физически лица, който доведе до значителни промени в динамиката на депозитите по видове. Банките реагираха на стремежа на клиентите си да избягнат данъчното облагане, като създадоха нови спестовни продукти, комбиниращи гъвкавите условия на овърнайт депозитите и доходността на стандартните срочни депозити. Те бяха формално класифицирани или като овърнайт депозити, или като депозити, договорени за ползване след предизвестие, което доведе до спад на годишна база на депозитите с договорен матуритет от 8.5% (при нарастване от 5% за 2012 г.). Това се случи за сметка на ускоряването през 2013 г. на темпа на растеж на депозитите, договорени за ползване след предизвестие от 24.1% до 63.6% и на овърнайт депозитите от 9.7% до 23.8%.

Граф. 65: Годишен растеж на депозитите по вид

Източник: БНБ, МФ

Граф. 66: Годишен растеж на депозитите по институционален сектор

Източник: БНБ, МФ

По институционални сектори най-голям принос традиционно имаха депозитите на домакинства, но въпреки това те забавиха ръста си от 11% през 2012 г. до 8.9% през 2013 г., а приносът им се понижи спрямо предходната година. От своя страна, финансовите и нефинансовите предприятия увеличиха средствата си в банковата система в значителна степен. Депозитите на финансови предприятия нараснаха с 12.3%, след като реализираха спад от 3.3% през 2012 г. За това допринесоха единствено инвестиционните дружества, които увеличиха значително дела от активите си в банкови депозити. При останалите видове финансови посредници (други банки, пенсионни фондове и зас-

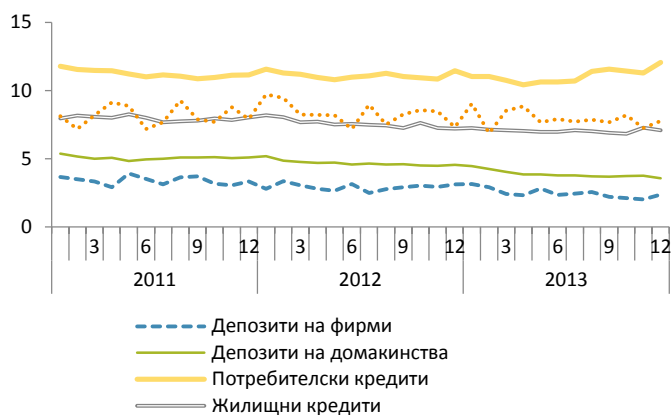
трахователни дружества) бе налице запазване или намаление на вложенията им в банки спрямо края на предходната година. Нефинансовите предприятия засилиха през 2013 г. темпа на растеж на вложенията си в депозити от 3.8% до 8.9%. С най-голям принос за това бяха отраслите, свързани с износа – *преработваща промишленост* (3.1 пр.п.), *добивна промишленост* (1.5 пр.п.) и *търговия* (1.4 пр.п.), както и отрасъл *строителство*, допринесъл с 2.4 пр.п. При първите три изброени отрасли имаше понижение на брутния опериращ излишък за годината, а с изключение на преработващата промишленост отрицателно бе и изменението на кредитите. От тук може да се заключи, че източник на тези ресурси могат да бъдат преки инвестиции от чужбина и в по-малка степен дългово финансиране чрез капиталовия пазар. Изводът се потвърждава от данните за ПЧИ по отрасли, според които изброените са сред получилите най-голям дял от входящите в страната парични потоци. Същевременно сегментът за облигации на Българската фондова борса бе сред сегментите с най-активна търговия. Увеличението на депозитите на отрасъл *строителство* не може да се обясни с никой от изброените по-горе фактори. Възможно е да са започнали нови проекти „на зелено“ с предварително набирание на финансиране от инвеститорите. В подкрепа на подобно съждение са високият ръст на разходите за ДМА в отрасъла и значителното забавяне на спада на цените на недвижимите имоти.

Динамиката на лихвените проценти през 2013 г. отразяваше предимно ролята им в процеса на оптимизация на доходността от страна на банките.

Възвращаемостта на депозитите запази низходящата си тенденция от предходната година, позволявайки на банките да намалят основното перо в разходите си – разходите за лихви. Среднопретегленият лихвен процент по депозити с договорен матуритет на нефинансови предприятия се понижи със 74 б.т. до 2.11%. Среднопретеглената доходност по депозити с договорен матуритет на домакинства се сви в по-голяма

степен (с 98 б.т.) до 3.56%. Лихвените проценти по кредити, които през 2012 г. имаха сходна динамика с тези по депозитите, прекъснаха движението си надолу през 2013 г. Среднопретегленият процент по кредити за нефинансови предприятия се повиши с 45 б.т. до 7.76%, а средната цена на потребителските кредити стори това с 59 б.т. до 12.05%. Слабо понижение бе налице единствено при лихвения процент по жилищни кредити – с 12 б.т. до 7.09%. Вероятно това е сегментът, в който банките са най-склонни да кредитират за момента. Въпреки че цените на жилищата ограничиха значително понижението си през годината, те са на ниско ниво. При възстановяването на икономиката търсенето им също ще започне постепенно да се възстановява заедно с цените им. По този начин приемането им за обезпечение при текущите пазарни цени би било благоприятно за банките от гледна точка на покритие на стойността на кредита при евентуална бъдеща реализация на кредитен риск.

Граф. 67: Среднопретеглени лихвени проценти по депозити и кредити за фирми и домакинства

Източник: БНБ, МФ

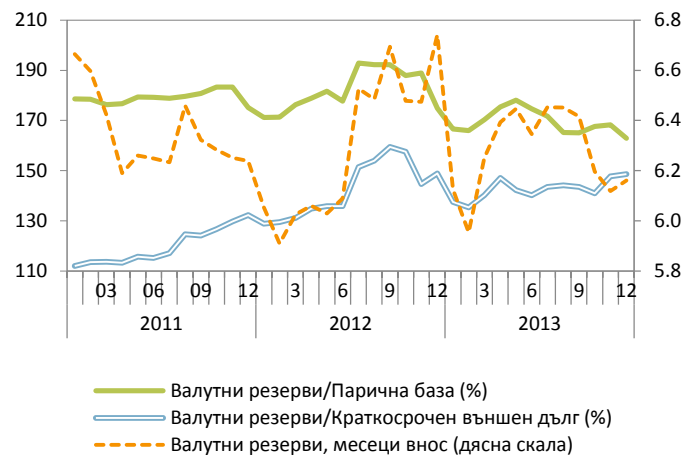
Динамиката на активите и пасивите и активното управление на паричните потоци от страна на банките допринесоха за постигането за поредна година на положителен финансов резултат на ниво система в размер на 584.9 млн. лв. при растеж от 3.2% на годишна база. Основният компонент на печалбата – нетният лихвен доход, се понижи с 3.2% спрямо постигнатия през предходната година, но ограничи тем-

па си на понижение, който в края на 2012 г. беше 8.5%. В най-голяма степен за положителната динамика на нетната печалба допринесе растежът с 5.1% на нетните приходи от такси и комисионни (понижение с 0.9% година по-рано). Очевидно банките са задълбочили практиката си да прехвърлят тежестта на ефектите от икономическата ситуация върху клиентите си, в резултат на което в края на декември тези приходи достигнаха 41% от нетния лихвен доход. Разходите за обезценка, които бяха най-големият елемент от разходите в периода на криза, спадаха на годишна база през цялата година. Темпът им на понижение се ускоряваше последователно и от 6.3% в края на 2012 г. достигна 11.7% в края на 2013 г. Това бе един от първите положителните сигнали по отношение качеството на кредитните портфейли на банките. Лошите кредити (с просрочие над 90 дни) стабилизираха нивото си през 2013 г. Темпът им на нарастване се забави съществено до 1.8%, а делът им в общите кредити (без тези за кредитни институции) дори леко се понижи от 16.9% в края на предходната година до 16.6%. Банковата система запази високото си отношение на обща капиталова адекватност през 2013 г. (16.9% срещу 16.7% година по-рано) при много високо качество на капитала, след като отношението на капитала от първи ред се повиши за същия период от 15.2% до 16%. Стабилният поток на депозити на резиденти допринесе за това банките да съумеят да поддържат много високо ниво на ликвидност. Коефициентът на ликвидните им активи в края на годината достигна 27.1% при 26% през декември 2012 г.

Международните валутни резерви на Българската народна банка отбелязаха през 2013 г. спад от 7.2% (ръст от 16.5% през 2012 г.) и в края на годината достигнаха в абсолютно изражение 28.2 млрд. лв. срещу 30.4 млрд. лв. година по-рано. Основната причина както за значителния ръст през 2012 г., така и за отчетеното понижение през 2013 г. бе базовият ефект от емисията облигации, емитирана на международните

пазари през юли 2012 г. Нейната цел бе префинансиране на падежиралите през януари 2013 г. евро-облигации. Резервите имаха положителни темпове на растеж през първата половина на годината, но след проявата на базовия ефект през юли регистрираха понижения на годишна база през второто полугодие. Операциите с външния дълг допринесоха и за леко понижение на покритието на паричната база с резерви от 174.9% в края на 2012 г. до 164.9% в края на 2013 г. Това се отрази в по-малка степен и на покритието на вноса, което се влоши леко за периода от 6.7 месеца до 6.2 месеца. В същото време покритието на краткосрочния външен дълг по оригинален матуритет остана без съществена промяна на ниво от 148.7% при 148.9% година по-рано.

Граф. 68: Ключови отношения за валутния борд

Източник: БНБ, МФ

Фискален сектор

В Закона за държавния бюджет на РБ за 2013 г., приет през декември 2012 г, бе заложено ниво на салдото по Консолидираната фискална програма от -1.1 млрд. лв., съответно -1.3% от БВП по актуалната към момента на изготвянето на бюджета макроикономическа прогноза. През август 2013 г. Народното събрание одобри Закон за изменение и допълнение на ЗДБРБ за 2013 г., чрез който целта за бюджетното салдо към края на годината бе ревизирана на -2% от БВП (-1.59 млрд. лв. в съответствие със залегналата в този закон прогноза за основните макроикономически показатели). Корекции бяха извършени както в приходната страна, отразяващи текущите тенденции и регистрираното изоставане спрямо плана на постъпленията, така и при бюджетните разходи, където бяха предвидени допълнителни средства за своевременно разплащане за задълженията към бизнеса и социално подпомагане.

Граф. 69: Цикличност на фискалната позиция

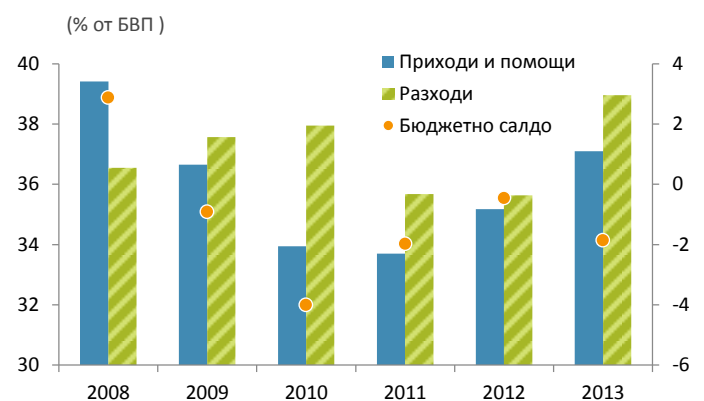

Източник: МФ

Към края на 2013 г. салдото по консолидирания бюджет бе под заложеното ниво съгласно ЗИД на ЗДБРБ за 2013 г., равнявайки се на -1.4 млрд. лв., съответно -1.8% от БВП на касова основа. Представен според изискванията на методологията ESA 95, бюджетният дефицит бе на стойност 1.2 млрд. лв., т.е. 1.5% от БВП. Структурният баланс за 2013 г. се оценява на -1.0% спрямо -0.3% за 2012 г.

Допускането на по-високи нива за дефицита по КФП спрямо предходната година, резултиращо в нарастване на структурния дефицит с 0.7 пр.п. предопредели антицикличния характер на провежданата фискална политика. Друг важен акцент в развитието на бюджетните компоненти бе нарастването на разходите за правителствено потребление и инвестиции, които имаха положителен принос към растежа на БВП за годината.

Граф. 70: Консолидиран бюджет

Източник: МФ

Продължаващият процес на плавно възстановяване на икономиката имаше благоприятен ефект върху развитието на бюджетните приходи. Общите приходи и помощи, изразени като процент от БВП, се повишиха с 1.9 пр.п. до 37.1% от БВП през 2013 г. В следствие на това, както и на залагането на по-висока стойност за дефицита спрямо предходната година, съотношението общи разходи към БВП също се увеличи с 3.3 пр.п. до ниво от 39% от БВП.

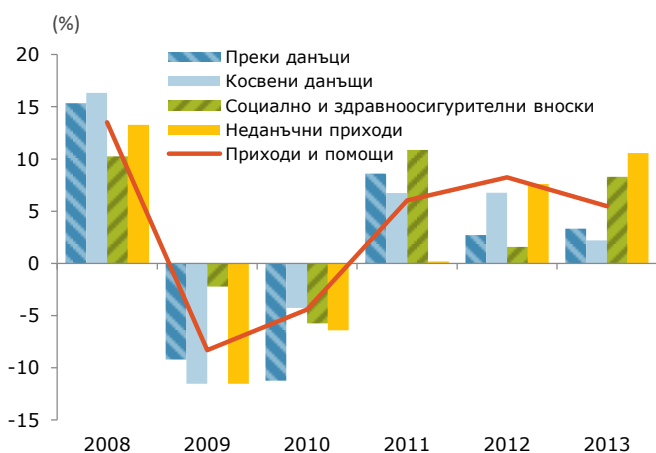
Сумата на приходите и помощите по консолидирания бюджет представляват 95.4% от актуализираните годишни разчети.

Неданъчните постъпления бяха над предвиденото ниво в Закона за изменение и допълнение на ЗДБРБ за 2013 г. (104.1% от плана), докато данъчните приходи и помощите бяха под заложените нива (съответно 97.9% и 71.0% от плана за годината). Общите

разходи се равняваха на 95.2% от определените с актуализираните разчети за 2013 г.

Общите приходи и помощи по консолидирания бюджет нараснаха с 5.5% в номинално изражение. При данъчните постъпления бе отчетен ръст от 3.9% спрямо предходната година, като преките данъци се увеличиха с 3.3%, косвените – с 2.2%, социално и здравноосигурителните вноски – съответно с 8.3%.

Граф. 71: Изменение на приходите по консолидирания бюджет на годишна база

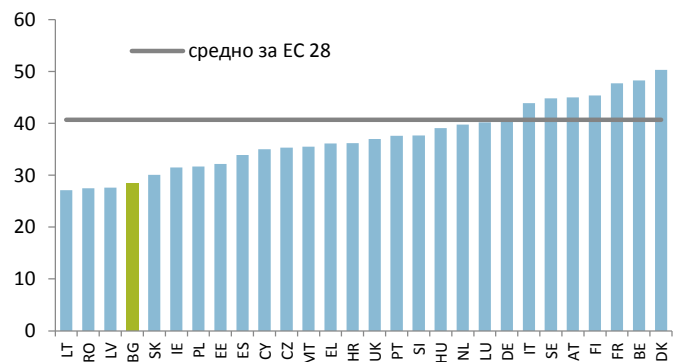
Източник: МФ

Постъпленията от ДДС нараснаха с 3% спрямо 2012 г. През годината бяха положени усилия за подобряване на процеса по възстановяване на ДДС, като в края на 2013 г. невъзстановеният ДДС бе на най-ниското си ниво за последните години. Приходите от ДДС от внос нараснаха с 2%, а тези от сделки в страната и ВОП съответно с 4%. Влияние върху постъпленията от данъка оказаха, от една страна спадът спрямо 2012 г. на крайните потребителски разходи с 1.6% в номинално изражение, както и увеличението на вноса на стоки и услуги с 2.1%. Според статистическите данни за вноса на стоки от основните търговски партньори на България, публикувани от БНБ, при вноса от страни-членки на ЕС се реализира номинален ръст от 3.6%, а при вноса от страни извън ЕС спад от 7.9%. Постъпленията от акцизи за 2013 г. бяха близки до нивата от 2012 г. (0.2% номинално изменение), а при митата бе отчетено увеличение от 24.2%.

При преките данъци се наблюдават ефекти, свързани с извършените промени в данъчните закони относно регламентираните срокове за деклариране и внасяне на данъчните задължения през 2013 г., които изместват част от приходите от корпоративни данъци, данъци по ЗДДФЛ и други данъци по ЗКПО в следващи периоди. При постъпленията от данъци върху печалбата бе отчетен ръст от 5.1% в номинално изражение. Приходите от данък върху доходите на физически лица, които се увеличиха с 2.2% спрямо 2012 г., бяха повлияни както от законодателните промени, така и от нарастването на средната работна заплата и динамиката на броя наети лица. Индикаторът компенсация на наетите лица от разбивката на БВП по метода на доходите нарасна номинално с 5.4% през 2013 г., значително повече от регистрираното увеличение на постъпленията от ДДФЛ.

Ръстът на неданъчните постъпления спрямо 2012г. бе 10.6%, а нивото на помощите бе с 12.2% по-високо.

Граф. 72: Обща данъчна тежест за страните-членки на ЕС, в % от БВП, 2013г., ESA 95

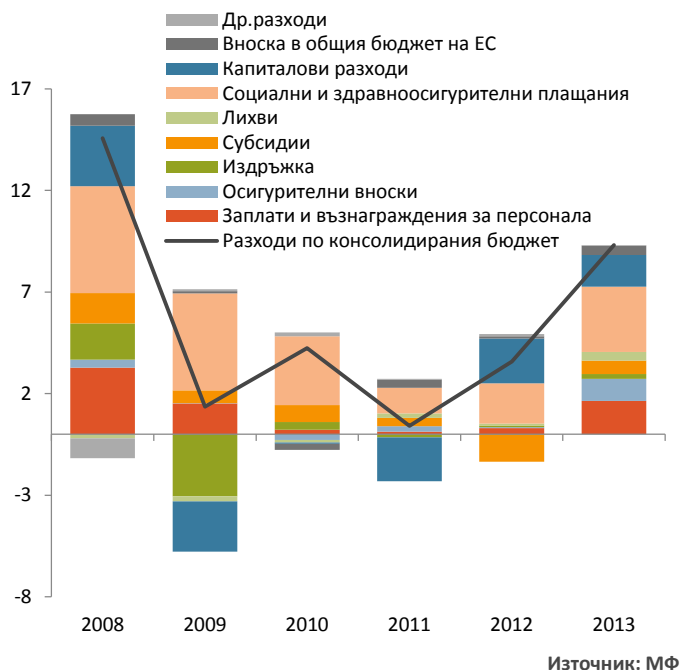

Източник: Евростат

Съотношението данъчна тежест/БВП за 2013 г. за страните-членки на ЕС се движи в границите от 27.1% до 50.3% от БВП, като стойността му за България е сред най-ниските. Този индикатор отразява от една страна нивата на ставките по отделните видове данъци, но също се повлиява и от данъчната събираемост, наличието на данъчни облекчения и изключения.

„Околна среда“) до 60.5% (за ОП „Развитие на човешките ресурси“). При разглеждането на въпроса за усвояването през този програмен период трябва да се има предвид и правилото „Автоматично освобождаване от ангажимент“ N+2/N+3.

Граф. 75: Изменение на общите разходи по консолидирания бюджет, приноси по компоненти

Източник: МФ

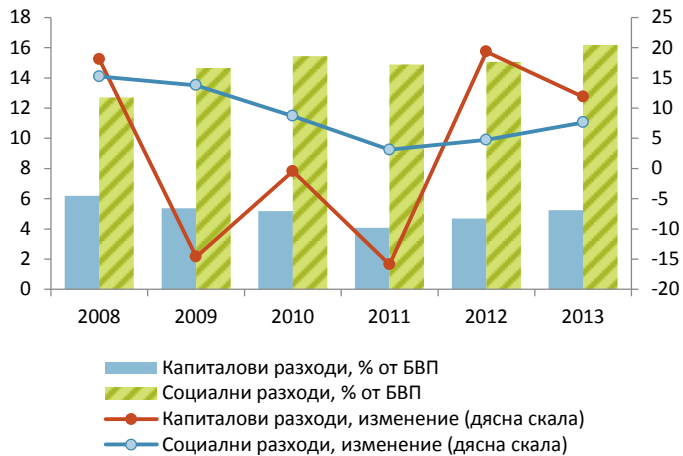
Общите разходи по консолидирания бюджет, вкл. вноската на РБ в бюджета на ЕС, за 2013 г. бяха с 9.3% по-високи в номинално изражение в сравнение с нивото им от предходната година. Най-голям принос за регистрираното увеличение имаше динамиката на социално и здравноосигурителните плащания (ръст от 7.6%), следвани от капиталовите разходи (11.9%) и заплатите и възнагражденията на персонала (9.3%). **Нарастването на социалните плащания и капиталовите разходи имаше положителен ефект върху индикаторите от националните сметки разполагам доход и брутокапиталообразуване** (частните инвестиции спадат, което определя отрицателното изменение на общото брутокапиталообразуване). Увеличение бе отчетено и при разходите за социално и здравноосигурителни вноски (28.3%) и издръжка (1.9%), които заедно с изплатените заплати

и възнаграждения на персонала в бюджетния сектор са компоненти на правителственото потребление. Този индикатор, разгледан като част от разбивката на БВП по разходи за крайно използване (по ЕСА 95 методология), нарасна през 2013 г., като имаше положителен принос към реалния растеж на БВП.²⁷

Разгледани спрямо актуализирания план за годината общите разходи се равняваха на 95.1% от заложеното, като текущите нелихвени разходи бяха 102.3% от плана (в т.ч. сумата на социалните и здравноосигурителните плащания – съответно 102.5%), а капиталовите разходи – 76.4% от плана. При актуализацията на Закона за държавния бюджет на РБ за 2013 г. в резерва за непредвидени и/или неотложни разходи бяха добавени 286 млн. лв. в частта за икономически растеж и държавност, като най-общо те бяха предвидени за разходване в следните направления: разплащане на задължения към бизнеса (просрочени задължения, натрупани основно в системите на Министерство на отбраната, Министерство на вътрешните работи и Министерство на правосъдието; допълнителни средства за инвестиции по бюджета на Министерство на здравеопазването и средства за земеделските производители), обезпечаване на социалните плащания за най-уязвимите групи; прилагане на мярка за компенсиране на т.нар. „зелена енергия“, която е насочена индиректно към подкрепа на крайните потребители на електроенергия. При използването на предвидените средства в резерва, те се отчитат по съответните разходни категории, за които са били изразходвани.

²⁷ Данните за изпълнението на консолидирания бюджет са на касова основа, т.е. националната методология, докато цитираните индикатори от разбивката на БВП са на начислена основа, т.е. методология ЕСА 95. Има редица методологически разлики между двата начина на отчитане на сектор „Държавно управление“, например правителственото потребление по ЕСА 95 включва, допълнително, посочените видове разходи за част от болниците и част от предприятията, собственост на държавата; съответно брутокапиталообразуване изключва от обхвата си капиталовите трансфери, и т.н.

Граф. 76: Капиталови разходи и социални и здравноосигурителни плащания – консолидиран бюджет

Източник: МФ

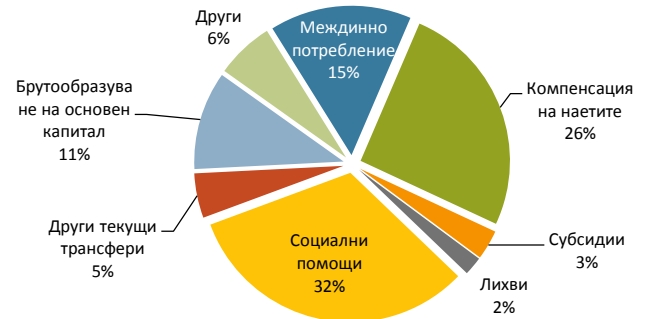
През 2013 г. се забелязва ускоряване на ръста при социално и здравноосигурителните плащания спрямо предходната година, докато при капиталовите разходи е регистриран по-нисък в сравнение с 2012 г. номинален растеж. Изразени като съотношение разход/БВП и при двата бюджетни компонента се отчита нарастване – при капиталовите разходи с 0.6 пр.п. до 5.2% от БВП, а при социално и здравноосигурителните плащания – с 1.1 пр.п. до 16.2% от БВП.

През периода 2008–2013 г. се забелязва ясна тенденция на намаляване на дела в общите капиталови разходи на тези, отчитани по националния бюджет за сметка на увеличаване на дела на тези от европейски средства. През 2013 г. тези дялове бяха съответно 38.4% за дела по националния бюджет (спрямо 42% за 2012 г.) и 61.6% за дела на капиталовите разходи от европейски средства (спрямо 58% за 2012 г.), което е следствие от подобрението на процеса по усвояване на средства от фондовете на ЕС.

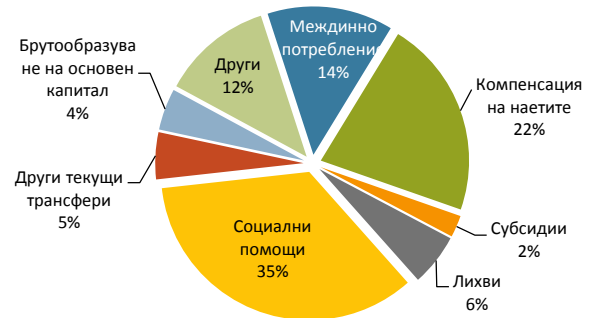
По бюджетите на социално и здравноосигурителните фондове се отчита нарастване на извършените разходи за пенсии, помощи и обезщетения по КСО със 7.3%, а за здравноосигурителни плащания съответно с 9.7% в номинално изражение за 2013 г. спрямо 2012 г.

Граф. 77: Разходи на сектор Държавно управление по икономически елементи за 2013 г.

България

ЕС28

Източник: Eurostat

Сравнението на данните за разходите по икономически елементи (според методологията ЕСС 95) показва, че българските бюджетни разходи за инвестиции, представени като дял от общите разходи, са по-високи от средноевропейското ниво, докато разходите за социални трансфери и лихви са по-ниски в България.

От разпределението на бюджетните разходи по функции са видни значителни изменения само в разходните групи *Жилищно строителство, благоустройство, комунално стопанство и опазване на околната среда* и *Икономически дейности и услуги*. Делът на първата група се повиши от 4.9% през 2012 г. до 6.1% от общите разходи през 2013 г. При втората група бе отчетен спад от 1.8 пр.п. (съответно от 13.9% до 12.1%). При останалите разходни групи бяха отчетени незначителни структурни промени през 2013 г. спрямо 2012 г. Ръст в относителния дял бе отчетен при функциите *Отбрана и сигурност* (с 0.3 пр.п.),

Образование (с 0.1 пр.п.), Почивно дело, култура и религиозни дейности (с 0.1 пр.п.) и Разходи, некла- сифицирани в другите функции (с 0.4 пр.п.). Намаля относителният дял и на разходите за здравеопазване – с 0.2 пр.п.

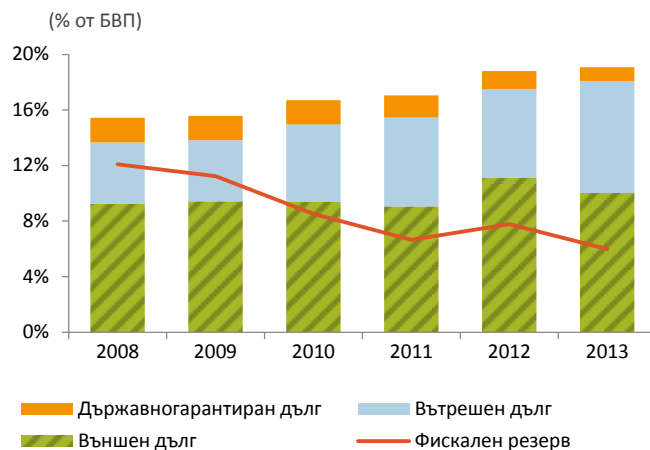
Граф. 78: Разходи по функции

(в % от общо разходи по КФП)

Източник: МФ

Граф. 79: Държавен дълг – национална методология, фискален резерв

Източник: МФ

Държавният дълг (вкл. държавногарантираният дълг), изразен като процент от БВП се повиши с 0.3 пр.п. през 2013 г. до нивото от 19.1% от БВП към 31 декември. В структурата на държавния дълг бе отчетено увеличение на дела на вътрешния дълг, който достигна ниво от 8.1% от БВП в края на годината, а съответно намаля делът на външния дълг, който изразен като процент от БВП бе равен на 10%. Държавногарантираният дълг се равняваше на 1% от БВП.

Фискалният резерв намаля с 1.4 млрд. лв. или съответно 1.8 пр.п. от БВП, което бе свързано с извършените в началото на годината погашения по глобални облигации в евро. Към края на 2013 г. резервът се равняваше на 4.7 млрд. лв. (6% от БВП), т.е. с 0.2 млрд. лв. над определеното със ЗДБРБ за 2013 г. минимално ниво. ●